

IVO STJEPČEVIĆ.

VODJA

PO

KOTORU

S PRILOGOM O VAŽNIJIM
SPOMENICIMA U BOKI.

БОКЕШКА БАНКА

(ДИОНИЧАРСКО ДРУШТВО)

У КОТОРУ

трг обале

Бави се свим банковним пословима

BOKEŠKA BANKA

(DIONIČARSKO DRUŠTVO)

U KOTORU

trg obale

Bavi se svim bankovnim poslojima

Trgovi.

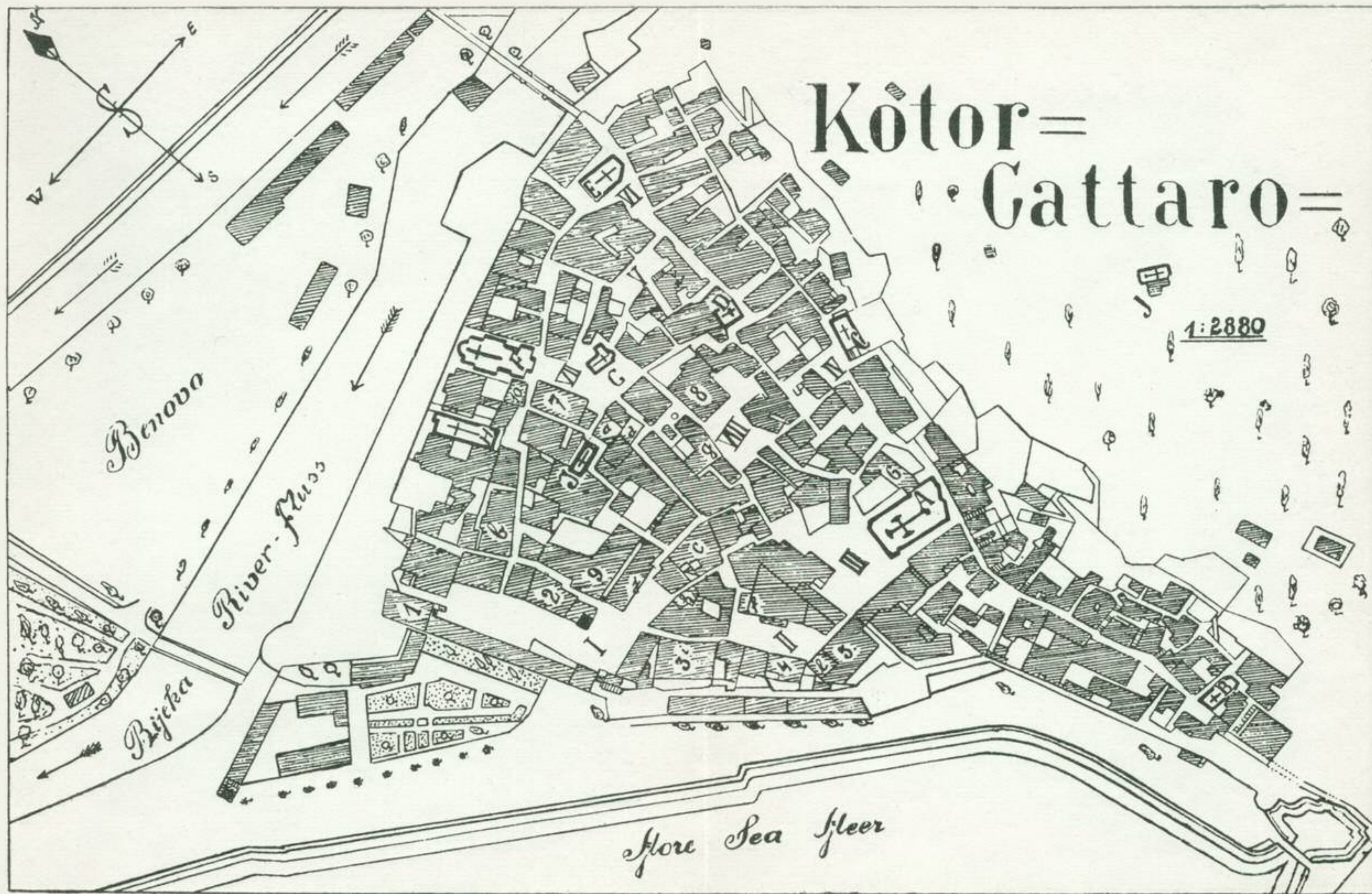
- I trg obale
- II „ brašna
- III „ sv. Tripuna
- IV „ „ Josipa
- V „ drva
- VI „ Kolegiate
- VII „ sv. Nikole
- VIII „ Gregorina

Crkve.

- A sv. Tripun
- B „ Frano
- C „ Josip
- D „ Ana
- E „ Marija (Kolegjata)
- F „ Nikola
- G „ Luka
- H „ Klara
- I „ Duh
- J „ Gospa zdravlja

- 1 Općina
- 2 Carinarnica
- 3 Okružni i kot. sud
- 4 Pošta (telegraf, telefon)
- 5 Gimnazija
- 6 Residencija kat. Biskupa
- 7 „ srp.-prav. Vladike
- 8 Sresko poglavarstvo
- 9 Drž. policija

- a Hotel Graz
- b „ Puhalović
- c „ Vardar
- d „ Ilić
- e Direkcija plov. „Boka“
- f Agencija „Jadranske plov.“
- g „ „Dubrovačke plov.“
- h „ plov. „Puglia“
- i Bureau za informacije
(N. Radiširi)
- j Bureau za informacije
(Gj. Petković)

Precltao - Jaro Jiroušek

IVO STJEPČEVIĆ.

VODJA PO KOTORU

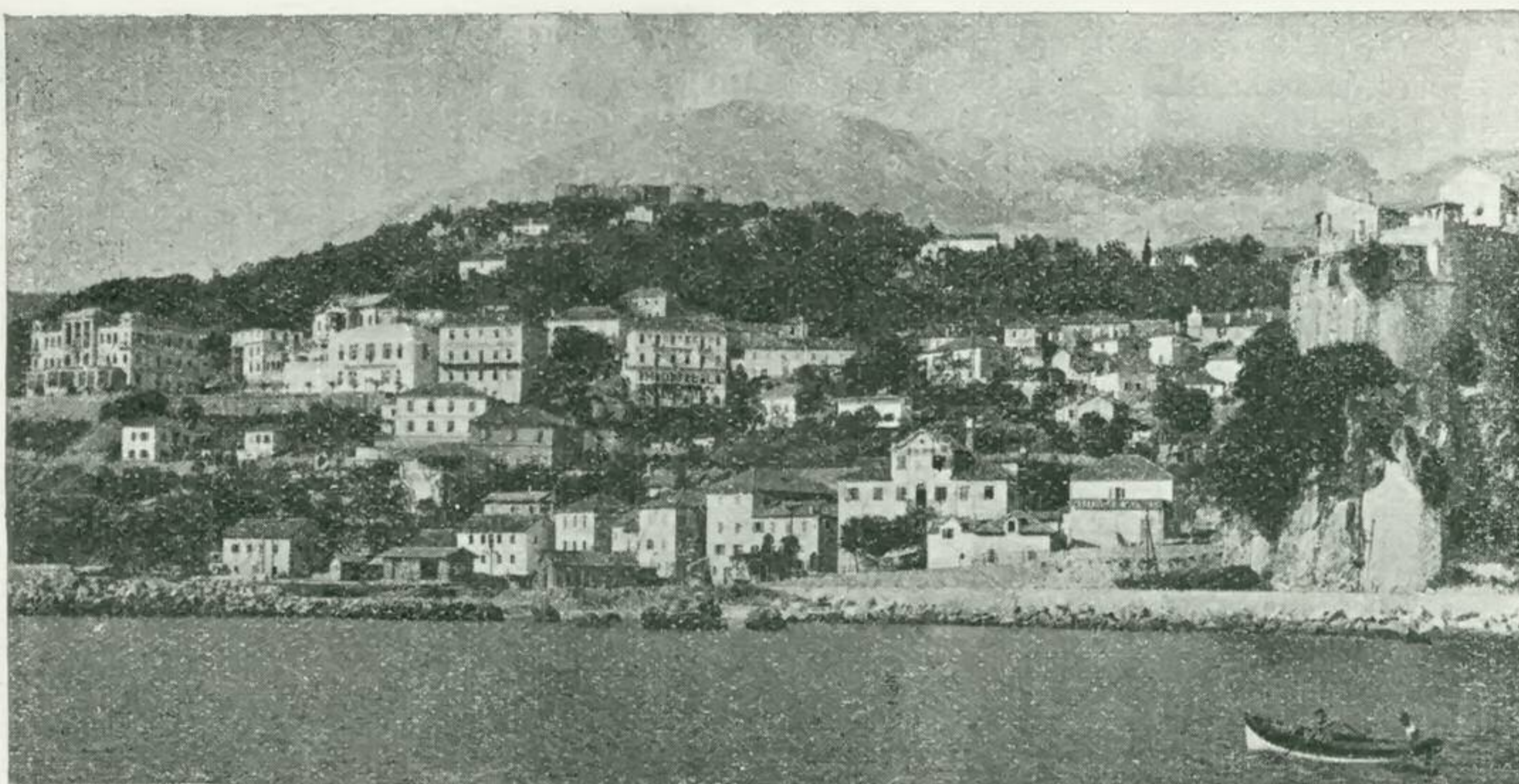
SVA PRAVA PRIDRŽANA.

Bokeška Štamparija Kotor - 1926.

Boka Kotorska.

Nakon ne baš prijatne vožnje po otvorenoj pučini Jadrana, pogotovo ako ga još prati uzburkano more, ulazi putnik u bokokotorski zaliv, koji će svojom ljepotom, kojoj je u svijetu malo premaca, kao nekom čarobnom silom da oživi njegovu sumornu dušu. Bokokotorski zaliv razdijeljen je u tri manja: ercegnovski, tivatski i risansko-kotorski.

Bokakotorska ili jednim imenom Boka, poznata već Grcima kao „rhizonikòs kólpos“, po Risnu tada glavnom gradu Boke, sačinjavala je bitni dio ilirske kraljevine, i u Risnu se ilirska kraljica Teuta god. 229. pr. K. zaklonila pred progonom Rimljana. Kad je god. 168. pr. K. ilirski kralj Gentij odveden u rimsko sužanjstvo, došla je Boka pod rimsko gospodstvo. Iza pada zapadnog rimskog carstva, vlade cara Neposa, Odoakra i istočnih Gota, povjest Boke od god. 535. ostaje skopčana sa istočnim carstvom, koje

(SI, 1) ERCEGNOVI

(fot, Laforest)

je nastojalo sačuvati svoj posjed pokraj susjednih travunjskih i dukljanskih vladara. Pod konac XII. vijeka dodje Boka u sklop srpske države i osta u istom do pada države Nemanjića — iza smrti Stefana Dušana. Burna perijoda, koja je iza njegove smrti nastala, razdijelila je Boku — u današnjem opsegu — u tri politička područja. Sjeverozapadni dio dijeli sudbinu susjedne Hercegovine, Kotor sa svojim okolišem ide svojim putem, a na jugoistočni dio utiču prilike susjedne Zete. God. 1483. zauzeše Turci Ercegnovi i uz kratki prekid ostaše gospodari sjeverozapadnog dijela do god. 1686; god. 1496. zauzeše Turci i jugoistočni dio, osim Budve, do god. 1647; pa tako tek u drugoj polovici XVII. v. Boka bi opet ujedinjena u jednu cjelinu pod mletačkim gospodstvom, pod kojim se Kotor nalazaše već od god. 1420. Daljna povjest Boke identična je sa povješću grada Kotora.

Prvi, koji putniku dobrodošlicu naziva, jest Ercegnovi, (sl. 1.) sagrađen god. 1382. od bosanskog kralja Tvrtka I., a prozvan tim imenom po Stefanu Vukčiću Hercegu sv. Save. Od starog grada vide se samo djelovi zidina, koje je zub vremena u ruševine pretvorio. Lijepe kuće, koje se ovdje jedna

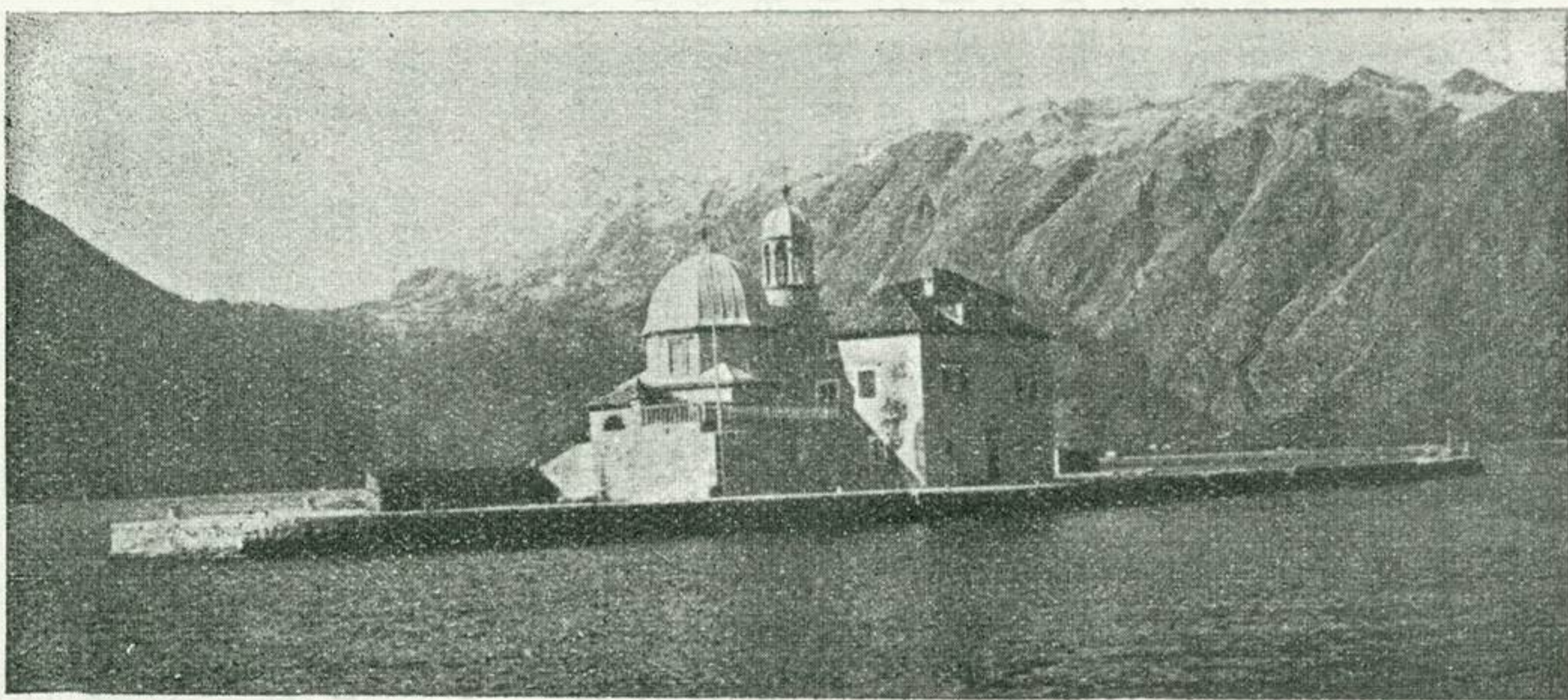
(Sl, 2) PERAST

(fot. Laforest)

nad drugom dižu, a dalje, jedna uz drugu uz obalu nižu, okružene odasvud bujnom južnom vegetacijom, uvjeravaju putnika, da nije uzaludan ni trud ni trošak, kojeg je on, da posjeti Boku, uložio.

Parobrod zakreće na desno i ulazi u prostrani tivatski zaliv, gdje se brojna sela tamo amo uz more i po brdu razasuta, kao medju sobom natječu, koje će ljepše da se putniku ukaže. Sva su medjutim spojena velebnim plaštem zelenila, u kojem se osobito ističe pitoma maslina. Da ugodni dojam slike bude savršeniji, popunjena je pozadina prama istočnoj strani visokim brdom. To je onaj gordi Lovćen, toliko poznat svijetu u zadnjem ratu, na vrhu kojeg počivaju kosti Vladike Rada, jednog izmedju prvih srpskih pjesnika. U dnu zaliva leži ubava varoš Tivat, a pred njom usidreno nekoliko ubojnih ladja.

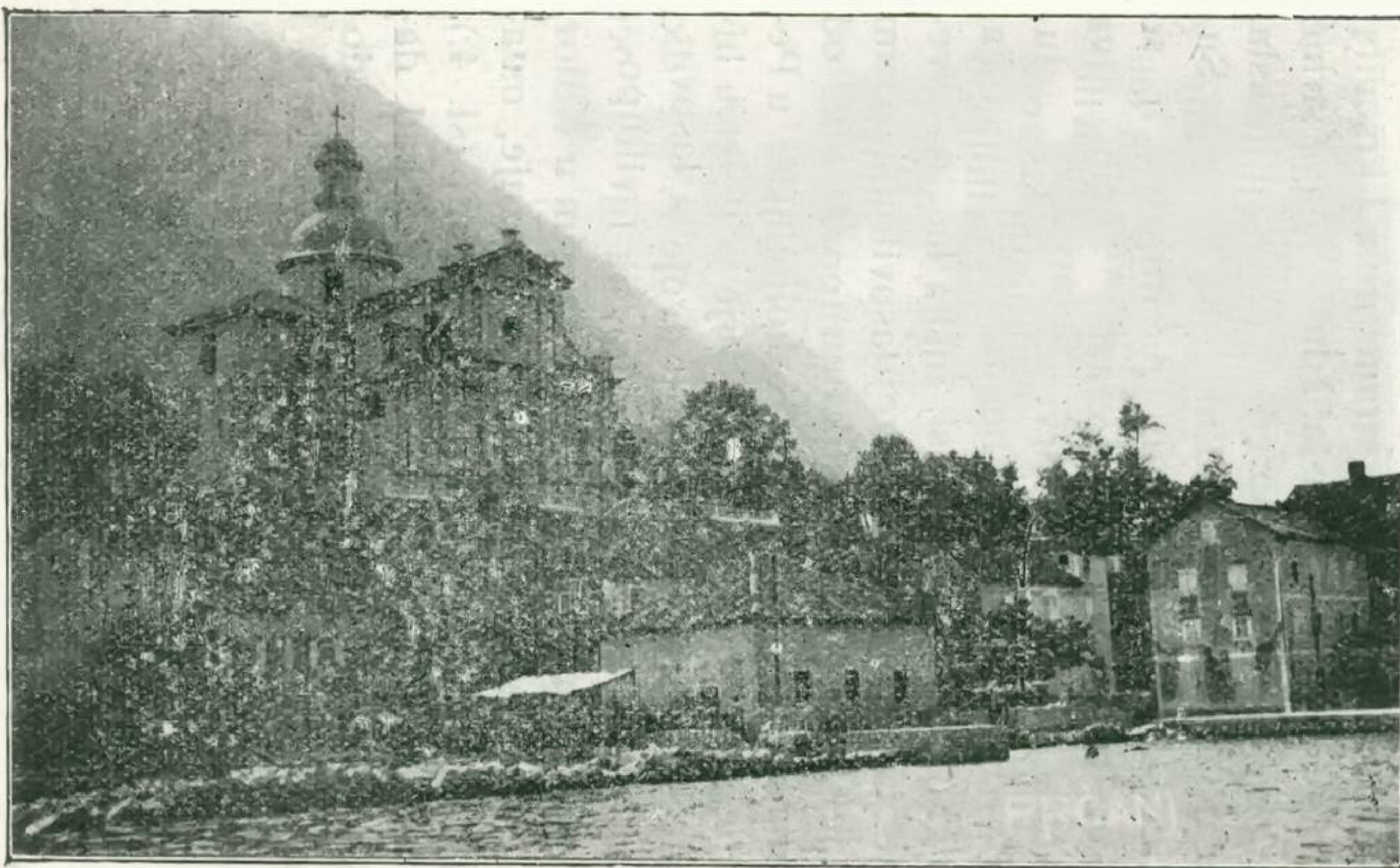
Putnik će sada u čudu pitati za Kotor, jer mu nigdje ne vidi traga, a tivatski zaliv izgleda odasvud obalom zaokružen. Ali vješta ruka kormilara vodi ga na uska vrata — Verige, (nazvana tako po verigama, kojima se u prošlosti prolaz zatvarao), gdje je — rekao bi — brdo od brda ustupilo, samo da putniku načini prolaz, da se nadivi još jednom za-

(Sl. 3) OTOČIĆ GOSPE ŠKRPJELA

mamljivom prizoru, što mu Boka pruža. Visoka brda, s jedne strane gola i krševita, s druge većinom obrasla, spuštajući se strmo do površja mora, pored ugodna kontrasta, sjećaju putnika skandinavskih fjorda. Sučelice Verigam, u tihoj pučini ogleda se nekad bogati i slavni Perast; (sl. 2.) a dva otočića pred njim: prvi na lijevo, Sv. Jurja — nekad glasovita benediktinska opatija, drugi Gospe Škrpjela (sl. 3.) — glasovito svetište ukrašeno mnogobrojnim skupocjenim zavjetima i krasnim slikama izradjenim od domaćeg slikara Tripuna Kokoljić, rođj. u Perastu god. 1661., koje godišnje posjećuju hiljade hodočasnika, dijele u dvoje nutrnji dio bokokotorskog zaliva. Prvim, na lijevo, doći će putnik u Teutin Risan, a drugim u Kotor.

Poslije kratke i ugodne vožnje, ostavljajući za sobom na desno Prčanj (sl. 4.), a na lijevo Dobrotu — varoši nekad daleko poznate radi svoga bogatstva — dolazi putnik pod Kotor

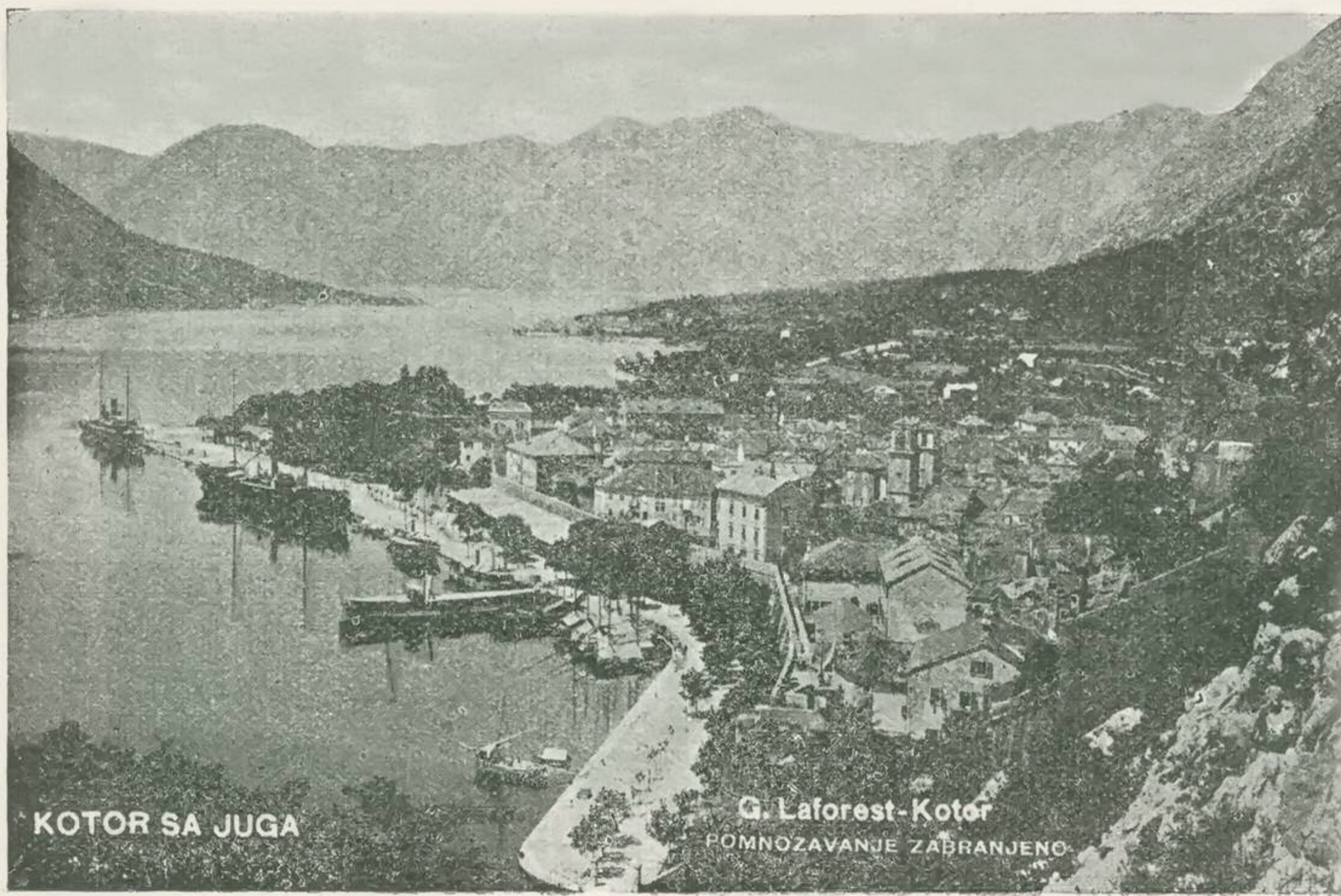

(Sl. 4) PRČANJ

(fot. Laforest)

Kotor.

Grad Kotor (sl. 5.) leži na dnu bokokotorskog zaliva na podanku Lovćena, udaljen od rta Oštre (Ponta d' Ostro) 16 pom. m. Stanovnici, na broju 2185 (bez vojništva, po popisu u god. 1921.) ogromnom su većinom Slaveni (Srbi i Hrvati), uz nešto nadošlih stranaca. Vjerom se pučanstvo dijeli na katolike i srpsko-pravoslavne, pa u gradu ima sjelo katolički biskup i srpsko-pravoslavni vladika. Pored ovih u gradu je sjelo općine, sreskog poglavarstva, vojnog zapovjedništva, okružnog i kotarskog suda, poreskog ureda, pošte (telegraf, telefon) i drugih državnih i privatnih ureda. Uz mušku i žensku osnovnu školu grad ima veliku državnu gimnaziju, a pomorska akademija nalazi se u Dobroti, 10 časa udaljeno od grada. Grad broji više društava: starodnevnu „Bokeljsku Mornaricu“, „Jugoslavensku Čitaonicu“, „Srpsku Radničku Zadrugu“, Hrvatsko Radničko Društvo „Napredak“, „Sokol“, godine 1839. osnovano srpsko pjevačko

društvo „Jedinstvo“, muzičko-diletansko društvo „Bokelj“, građansku glazbu, društvo za poljepšanje grada „Lovćen“, „Kolo Srpskih Sestara“ itd. Za novčani promet služe „Bokeška Banka“ sa „Srpskom Štedionicom“, „Hrvatska Pučka Štedionica“ i podružnica „Jadransko-Podunavske Banke“. Ovdje se nalazi direkcija parobrodarskog društva „Boka“, koja podržava dnevnu obalnu plovidbu po zalivu; osim toga agencija „Jadranske Plovidbe“, „Dubrovačke Plovidbe“ i talijanskog društva „Puglia“. Grad je god. 1917. bio opskrbljen zdravom pitkom vodom, doveđenom iz susjednog Grblja, a god. 1925. električno rasvijetljen.

Povrh grada diže se gradska tvrđjava „Sv. Ivan“, nazvana tako po crkvi, koja se u prošlim vjekovima u njoj nalazila. Sagrađena je na jednoj skoro okomitoj hridi (260 m. vis.), koja se je u doba zemljinog razvoja odvojila od susjedne strane brda. Velika jama, koja se iza hridi nalazi i koja čini tvrđjavu sa strane brda nepristupačnom, pruža za to očevidni dokaz. Do tvrđjave vodi put na stepenice, koji je na nekoliko mjesta zaštićen zidom opskrbljenim puškaricama. Skoro na po puta stoji crkvice „Gospa Zdravlja“, jednom nazvana „Gospa Poči-

vala“. gdje se svake godine, dne 21. novembra, kupi mnoštvo pobožnog naroda.

U grad vode troja vrata: sa zapada vrata obale (porta Marina), sa sjevera vrata rijeke (porta Fiumera), sa juga vrata gurdića (porta Gordichio). Vrata rijeke i gurdića bila su do zadnjeg doba spojena pomičnim mostom, pak su se noću zatvarala i most dizao. U vrijeme opasnosti zatvarala su se i vrata obale, a prolaznik je mogao kroz malena vratašca na istim izaći na obalu.

Kotor, sagradjen na aluvijumu, ima oblik trokuta i premda malen, vrlo je zanimiv grad. Mnogobrojne, malene, krivudaste ulice, sa brojnim nepravilnim trgovima, sredovječne zgrade pokraj novijih, sjećaju putnika na Veneciju, bivšu gospodaricu grada. Opasan pak odasvud visokim zidinama, ponovljenim u mletačko doba u raznim navratcima, sa istaknutim kulama, uz mnoge vojničke kasarne i ine utvrde, opkoljen sa dvije strane vodom, a s treće nepristupnim brdom, pruža sliku jake sredovječne tvrđave.

**Iz povijesti
grada**

Na mjestu današnjeg grada dizaše se već u rimsko doba neko naselje, koje se proširi i zauze prvenstvo u Boki u doba seobe naroda, gdje se, kao na najsigurnijem mjestu u Boki,

zakloniše ostaci romanskog življa, rasijani po bokeljskoj obali. U povjesti Kotor pod današnjim imenom spominje se prvi put u drugoj polovici VII. v. po K. i sačinjavao je do god. 1185. dio bizantinske Dalmacije (Thema Dalmatia). God. 1185., iza smrti cara Emanuela, udje u sklop srpske države, zasnovane po Stefanu Nemanji i osta pod srpskom vladavinom do izumrća Nemanjića.

Našavši se ugrožen od braće Balšića, koji zagospodovaše susjednom Zetom, traži god. 1370. pokroviteljstvo ugarsko-hrvatskog kralja Ljudevita velikog. Iza smrti Ljudevitove Kotor prizna 1385. g. vrhovno gospodstvo bosanskog kralja Tvrtka I. do njegove smrti god. 1391. Od god. 1391. za skoro trideset godina, grad je živio u nekoj neodvisnosti, a međutim je nastojao steći mletačko pokroviteljstvo, jer je opasnost od Turaka, koji su sa istoka ustrajno prema zapadu prodirali, bivala sve veća, i jer je mletačka republika pružala najbolji izgled, da će se gradska trgovina, koja je sačinjavala prvi izvor blagostanja, pod moćnom zaštitom republike, mirno razvijati. Poslije dugog oklijevanja uze napokon republika god. 1420. Kotor u svoju vlast. Pod vlašću republike grad osta do njezina pada god. 1797. Iste

ga godine zauzeše Austrijanci i ostaše u njemu do god. 1806. kad ga zaposješe Rusi. God. 1807. udjoše u grad Francuzi do početka god. 1814., a 12. juna zaposješe ga ponovno Austrijanci i ostaše u njemu do sloma Austrije god. 1918. Kotor se sad nalazi u sklopu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Pored političkih promjena, koje su sad povoljno sad nepovoljno djelovale, Kotor je u svojoj prošlosti morao izdržati i nekoliko neprijateljskih navala. God. 840. zauzeše ga i oplijeniše Saraceni, a god. 1002. popali ga bugarski car Samuil. U velikom ratu, koji se vodio između Mlečića i ugarsko-hrvatskog kralja Ljudevita (1378—1381.), mletački admiral Vettorio Pisani, 14. augusta 1378.; zauze, oplijeni i popali grad. God. 1539. navali na grad jakim brodovljem Hajradin Barbarossa. Trideset godina kasnije zaprijeti mu ponovno opasnost od turskog admirala Partaja, ali do napadaja ne dodje, jer je tursko brodovlje bilo uništeno kod Lepanta god. 1571. God. 1657. bilo je Kotoru još jednom, ali za posljednji put, okušati tursku silu. Grad bi posjednut sa kopnene strane i tek poslije dvomjesečne uzaludne opsade, Turci se, 2. oktobra, udaljiše.

Osim navedenih navala grad je stradao i s drugih teških nepogoda. Bile su to česte kužne bolesti, koje su prorjedjivale gradsko pučanstvo, osobito kuga i guba, za koju se posljednju početkom XV. v. spominje izvan grada (u Škaljarima, na Šuranju pri brdu) posebno zaklonište (*domus leprosorium*); onda potresi god. 1537., 1563., 1667. i 1729. Osobito porazan bijaše onaj god. 1563., kad je u gradu bilo porušeno 180 kuća, a među njima i providurova palača. God. 1731. bi grad oštećen i od eksplozije praha.

Kotor je u svojoj prošlosti bio vrlo važno trgovačko mjesto. Po svom geografskom položaju, pored Dubrovnika, predstavljao je vezu između Italije i balkanskih zemalja, osobito srpskih, gdje su Kotorani uživali, u doba srpskih vladara, osobitih zaštita i povlastica.¹⁾ Kotorski trgovci sakupljeni u

¹⁾ Dokaz osobitog interesa prema gradu pruža već sam Nemanja, koji je utvrdio Kotor i u njemu sagradio dvor, gdje se je već nalazio dvor dukljanskog kralja Mihaila (u gradu su kasnije imali svoje dvore bos. vojvoda Sandalj Hranić i njegov sinovac Herceg Stefan, zatim gospodari Zete, Stefan Crnojević i njegov sin Ivan.) Uroš II. (1282.—1321.) pokloni gradu plodnu župu Grbalj, a Stefan Dušan (1331.—1355.) potvrdi Uroševu darovštinu i pridoda Bijelu, Kruševice, Ledenice i Zalaze. Dvije povelje Dušanove spo-

karavane (turmae) izvozili su iz balkanskih zemalja sirovine a uvažali, ponajviše iz susjedne Italije, preradjenu robu. Trgovinu su promicale brojne kolonije, osobito po srpskim zemljama (Novobrdo, Brskovo, Peć, Djakovica itd.), nad kojim je posljednjima kotorski biskup sve do početka XVI. v. vršio duhovnu jurisdikciju. Živa i unosna trgovina dala je povoda, da se razvi brodarstvo. Ima spomena iz XIV. v. da se na

minju se god. 1688., da su pohranjene u relikvijaru sv. Tripuna, u drvenoj škrinji, gdje su se, prije izgradnje današnjih nikja, čuvale sv. Moći; ali im danas nema traga.

Uslijed tijesne ove veze između Kotora i Nemanjića Kotorani su obnašali važne službe u srpskoj državi, kao zakupnici carina, voditelji financija i kao kraljevi poslanici upućeni na zapadne dvorove. God. 1308. putuje Tripun Mihailov kao poslanik Uroša II. u Francusku Karlu od Valois, a god. 1318. Basilij de Basiliis u Mletke. God. 1319. prisustvuje Abrad Desislave kao vještak i pouzdanik Uroša II. pri izradbi srebrnog oltara poklonjena crkvi sv. Nikole u Bari. Car Dušan šalje god. 1350. Mihaila Buchiu u Mletke, a Kotoranina Damjana god. 1354. papi Inocentu VI. Nikola Buchia, brat Mihailov, ostaje do svoje smrti (1354.) protovestijar (ministar financija) cara Dušana. Kod Uroša IV., posljednjeg Nemanjića, bio je upravitelj carske komore takodjer Kotoranin Tripun Buchia, sin Mihailov.

kotorskom brodogradilištu, koje se nalazilo u blizini kafane Dojmi (sadašnja vojnička stanica žičane čete), grade brodovi, koji plove jadranskim i sredozemnim morem. Da se namakne za trgovinu potrebit novac osnivale su se zajednice (*societas mercantiae*), gdje bi družinari prema doprinesenoj količini novca dijelili dobit i gubitak. Neka roba priredjivala se i u samom gradu, pak se stoga u gradu nalazaše brojnih zanatlija, kao: kovača, sabljara, zlatara, kožara, konopara, šavaca, crevljara i drugih, koji pod pokroviteljstvom crkve bijahu za medjusobnu pomoć organizirani u razne bratovštine.

Uslijed žive trgovine blagostanje se u gradu — broj se pučanstva kretao oko 3500 — već u starije doba bilo popelo do zamjerne visine. 30 crkava¹⁾, koje je sam

1) Crkve su bile slijedeće:

Sv. Tripun, sv. Marija (Kolegjata), sv. Mihovil, sv. Bartolomej, sv. Jakov Logje, sv. Nikola (mornara), sv. Luka, sv. Duh (kasnije franjevac), sv. Benedikt, sv. Križ, sv. Agata, sv. Jerolim, sv. Marko, sv. Ivan (de portella), sv. Antun, sv. Martin i Veneranda, sv. Katarina, sv. Barbara, Gospa Karmena, sv. Sebastijan i Roko, Gospa Ružarija, Gospa počivala (zdravlja), sv. Ivan (u tvrđavi).

Redovničke crkve:

Sv. Marija i Lucija (koludrice), sv. Frano (franjevci), sv. Pavao (dom nikanke), sv. Nikola (dominikanci), sv. Klara (franjevci), sv. Josip (franjevke), Gospa Andjela (franjevke).

grad brojio, a koje su podizale pojedine imućne obitelji, najbolji su za to dokaz. U drugoj perijodi mletačke vladavine blagostanje se bilo prenijelo i na kotorski okoliš, pak je Boka god. 1797., osobito nutrnji zaliv (Perast, Prčanj, Dobrota) brojila, pored kojih 800 malenih ladjica, 325 brodova, od 2000—7000 mletačkih stara (star 60 kg.). Napoleon-ski ratovi prekinuše Boki niti života i ona se do danas nije oporavila. Veličanstvene palače, što se duž nutrnjeg kotorskog zaliva uz obalu nižu, a u kojim bi putnik bujni život slutio, stoje danas zapuštene samo kao tužni svjedok nekadašnjeg blagostanja i sjaja!

Kotor, i ako u svojoj prošlosti nije sačinjavao nezavisnu državicu, ipak je u starijoj perijodi, pod različitim vladama, kojim je potpadao, uživao široku autonomiju. Mlečići su ovu malo po malo suživali, dok je pri koncu njihove vladavine postala pukom formalnosti. Vlast grada nije bila ograničena gradskim zidinama, već je obuhvatala dobar dio današnje Boke. Po uzoru susjednih dalmatinskih i talijanskih gradova ležala je zakonodavna vlast u gradu početkom u rukama narodne skupštine, kasnije od XIV. v. u rukama „Velikog Vijeća“, sastavljena od

plemićkih porodica. Uz ovo bilo je i „Malo Vijeće“ i „Vijeće Umoljenih“ (Pregati).

Na čelu izvršujuće vlasti bio je „Knez“ (Prior, Comes, Provveditore), koji je bio imenovan od odnosnih suverenih vlasti, a u razdoblju od 1391. do 1420. izabran od „Velikog Vijeća“. Knezu je zajedno sa tri sudca, koji su se svake godine birali, bilo upravljati gradom i gradskim okolišem, koju su vlast oni vršili preko podređenih činovnika: divonera, komornika, upravnika okoliša (*comites sclavorum*), nadziratelja zidina, poreznika, nadziratelja kovnice novca i drugih, koji su se takodjer svake godine birali. Osim ovih na službu su grada stali: notar — kancelar, liječnik, (*magister plagiarum, physicus*), apotekar (*aromatarius, spiciarius*), učitelj (*magister grammaticalium*) i brijač (*barberius*). Buduć autonomna općina, grad je imao svoj vlastiti novac do u kasno doba mletačke vladavine. Novac se dijelio u srebrne ypperpere i bakrene folare. Kovnica novca (Cecha) nalazila se na trgu obale (sjevero-zapadno uz gradske zidine).

Porijeklom je pučanstvo grada u početku bilo romansko, ali ovo je nešto izumiralo, a nešto se stapalo sa slavenskim življem iz okolice, koja je bila u slavenskim rukama.

Početkom XV. v. grad je uz male iznimke bio naseljen Slavenima, ali službeni jezik ostaje u svim ispravama latinski, a u sudbenim raspravama i talijanski. Dolaskom Mlečića započeo je jači talijanski upliv, koji je bio osobito snažan u drugoj periodu njihove vladavine. Bilo je to radi toga, što se oko Mletaka kao trgovačkog i kulturnog središta kretale sav privredni i kulturni život grada. Ipak i tada niži slojevi gradskog pučanstva ostale tom uplivu malo pristupačni.

Pučanstvo se dijelilo na plemiće i pučane, među kojim je bilo oštih sukoba, jer je već od početka XIV. v. plemstvo znalo svu vlast usredotočiti u svoje ruke.¹⁾ Osim slobodnih gradjana bilo je u gradu i robova.

Društveni poredak bio je uređen zakonima, kojih su se gradjani pod prijetnjom

¹⁾ Neke starije plemićke obitelji :

Abrahe, Bachante, Bari, Barincceli, Bartoli, Basigli, Basili, Basca, Bauscela, Belec, Benescia, Besanti, Bisacca, Bisca, Biste, Bolica, Buchia, Calich, Calimanus, Cattene, Cerva, Cotrugli, Çuffecti, Dabro, Dersa, Demitri, Drago, Felice, Gige, Gille, Gimano, Giorgi, Glavati, Golie, Goni, Grubogna, Gulerico, Jacogna, Mechca, Palma, Pima, Pellegrina, Pasquali, Passera, Pesagna, Premuti, Pozza, Renescia, Salve, Sarante, Sergi, Sichi, Simon, Sissio, Sorgo, Surana, Vetrani, Tisagnia, Vospelli, Vrachien, Zaguri.

najtežih kazna morali držati. Zakoni su se stvarali od vremena do vremena, prama nastalim potrebama. Kolekcija gradskih zakona bila je štampana u Mlecima god. 1616. pod naslovom: „Statuta et leges civitatis Cathari“.

Znamenitosti u gradu.

Glavna grad- ska vrata

Kad je putnik ostavio ladju i uputio se obalom, ostavljajući na lijevoj strani bivše brodogradilište i općinski perivoj sa vrlo udobnom kafanom „Dojmi“, koja gradjanima služi za odmor i za prigodne zabave, dolazi do gradskih vrata, koja su zidana god. 1555. za providura Bernarda Renier, na kojeg se odnose početna slova B. R. Nad vratima stoji mletački lav, a povrh njega austrijski orao, podignut god 1897., prigodom stogodišnjice prvog dolaska Austrijanaca. Poviše vrata nad zidinama vide se arkade sadanje kasarne, a prije nedovršene palače mletačkog providura, podignute iza potresa god. 1563., pri kojemu je prva palača nastradala, zakopavši u svojim ruševinama providura Frana Prioli i njegovu obitelj. Palača stajaše na trgu sv. Tripuna, s južne strane. Natpis, koji stoji u vratima,

prema drevnom kipu Bogorodice, sjeća na Tursku navalu god. 1657.¹⁾

Trg obale Na trgu obale, kamo putnik neposredno dolazi, opazit će, lijevo ulaza, uz bivšu providurovu palaču, strehu sa ogradjenim dvorištem (ograda iz mletačkog doba), što je služila za vojničku stražu, koja je od davnina do posljednih dana čuvala ulaz u grad. Nasuprot vratima diže se gradski toranj sa urama, sagrađen god.

¹⁾ Natpis glasi :

INCLI. NOMINI. AC. IMMORT. GLORI
ANTO¹. BERNAR. TOT. ILIRY. AC. ÆPY
GEN. D. M. PROC. TVRCAR. EXERCIT
PROPVLSATOS. AB. OBSESSA. CĀTASI
CIVITATE. P. BIMESTRE. INTEGRV. AÑO
1657.

NICOLINVS. MARTINONVS. COMES BE
RGOM. ARMOR. SVPRASINTENDENDS. HOC
INSIGNE. GENTILITI. NVMQVA. INTER. MO
RITVRÆ. MEMORIÆ. MONVMENTV. EX
ANIMO. DICAT. ET SACRAT.

—

(— Slavnom imenu i neumrloj slavi Antona Bernarda, po zapovijedi općega prokuratora cijelog Ilirika i Epira, koji je od grada Kotor, posjednutog za čitava dva mjeseca, otjerao tursku vojsku, god. 1657. — Nikolin Martinon, knez Bergama, vojni zapovjednik, ovaj znatni spomenik neumrloj uspomeni suplemenika od srca namjenjuje i posvećuje —)

1602.¹⁾ Na istom mjestu dizala se prije kula, u kojoj bi bile podvrgavane mukama sumnjive osobe, da se dozna istina (turris torturae), i na kojoj se polovicom XVI. v. spominje ura. Na ovom se trgu prošlih vremena održavao pazar, pošto je bio prenesen sa trga sv. Tripuna, negdje polovicom XVI. v. Na piramidi pokraj tornja postavljala se je za vrijeme pazara zastava, pak je bila zabranjena trgovina na veliko, dok je ona bila izviješena. Osim pazara vodile su se na ovom trgu i sudske rasprave i to u

¹⁾ Toranj je sagrađen za providura Antona Grimani, na kojeg se odnosi natpis povrh vrata :

A.	G.
MD	CII

Drugi natpis sa zapadne strane odnosi se na providura Antona Contarino

MARCUS. ANTONIUS
CONTARINO. RECTOR
ET. PROVISO. CATHARI
ANNO. DNI
MDXX

Povrh ovog na velikoj ploči stoji :

HAEC. ET. MAIORA REPENDAM
MERITIS NON ALIVNDE
PARATIS

(Ovim ću i većim nagraditi zasluge ne drugdje stečene).

Što se valjda odnosi na Antuna Grimani.

predvorju „Općinskog Doma“ (sub Lobia Communis). Sudske rasprave, koje su se u srednjem vijeku obdržavale svakog ponedjeljka i subote, vodile su se također i na obali pred gradskim vratima, i u predvorju sv. Tripuna (Lobia Sti Tryphonis). Pokraj piramide stoji nadgrobni poganski rimski spomenik.¹⁾ U dnu trga prema sjevero-zapadu diže se općinski dom, sagrađen god. 1902., na mjestu bivšeg gradskog kazališta. Vojnička peć, pokraj općinskog doma, služila je Mlečićima kao skladište materijala za flotu.

¹⁾

D. M. S.
 CLODIAE
 EVPHROSYNÆ
 ANN. XXIII.
 CLODIVS
 EVPHROSYNVS
 ET. CLODIA
 FREQVENTILLA
 PARENTES
 V. F.
 ET CLODIO EV
 CARPO MAGISTRO

(Posvećeno podzemnim bogovima — Klodiji Eufrosini od god. 24., Klodij Eufrosin i Klodija Frekventila, roditelji, živi načiniše i Klodiju Eukarpu učitelju.)

Na početku ulice, koja vodi prema gimnaziji, osnovanoj god. 1864., stoji, s lijeve strane, palača bivše moćne porodice Bisanti, u čijem se dvorištu nalazi kameni spomenik mletačkog providura Petra Duodo, podignut od grada god. 1691. kao znak harnosti za njegov plemeniti rad. Pokraj kipa stajaše crkva sv. Nikole, matica bratovštine mornara (v. Bokeljska Mornarica). Prema palači Bisanti stoji palača obitelji Biscuchia, sagrađena god. 1776., sa svojim vrlo lijepim portalom, u kojoj je smješten okružni i kotarski sud.

Prošavši trgom pred gimnazijom, na lijevoj strani kojeg se podiže krasna palača mletačkog stila, dolazi putnik na trg sv. Tripuna, na kojem stoji katolička katedrala, sv. Tripun, najznatniji i najljepši spomenik u gradu i Boki. (sl. 6.)

Crkva Tripun, (tal. Trifone, lat. Tryphon), na čiju je slavu posvećena crkva, rodio se u Kampsadi u Phrygiji (Mala Azija) i bio je mučen za cara Decija (250—253). Njegovo tijelo bi preneseno od mletačke ladje god. 809. u Kotor i njemu na čast bi od kotorskog plemića Andrije Saracenis sagrađena crkva, a Tripun izabran pokroviteljem grada i kotorske biskupije.

(Sl. 6) CRKVA SV. TRIPUNA

(fot. Laforest)

Ova, crkva o kojoj piše car Konstantin Porfirogenet (912—950), da je bila okrugla, nastrada i mjesto nje, polovicom XII. v., bi sagrađena u romanskom stilu sa dva zvonika na pročelju,¹⁾ sadašnja trobrodna katedrala i god. 1166. svečano posvećena od biskupa Malona, u prisustvu bizantinskog namjesnika kyr Izanaka.

Crkva je kasnije u dugom svom životu, pored nekih radnja oko polovice XIV. v., doživjela tri znatnije rekonstrukcije. Uslijed vode, koja je konstatno potkapala temelje, a osobito uslijed jaka potresa god. 1563. zgrada je crkve bila rasklimana, pak se je godine 1584. pristupilo temeljitim popravcima, koji se protegoše do iza god. 1600. Tom prigodom bila je uklonjena sa crkve kupola; pilastri, koji izmjenično sa stupovima dijele srednju ladju od pobočnih, obloženi bijelim korčulanskim kamenom; posvodjena srednja ladja do presbiterija i vjerojatno pregrađen zid sa južne strane. God. 1667. nastrada crkva ponovno od potresa, koji je

¹⁾ Na pročelju je stajao takodjer i neki mali zvonik „campanil piccolo“, pak zato apoštolski visitator Oktavijan Garzadurus god. 1627. naredjuje, da se ispred crkve ne zvoni, već da se konopi kroz krov crkve povuku unutra.

srušio oba zvonika i pročelje. Do god. 1681. bili su, u stilu renesanse, izgradjeni današnji zvonici i pročelje, ali prvi, kao što putnik vidi, ne bijahu dovršeni. Po uzoru prvog bilo je predvorje crkve (Lobia Sti Tryphonis) posvodjeno i u tu svrhu upotrebljen stari arhivolt. U pročelju crkve bio je jednako uzidan krasni okrugli prozor (rosetta), koji je stajao na prvom pročelju. Pri izgradnji zvonika i pročelja crkva je bila produžena u veličini unakrsnog svoda pobočne ladje. Pri rekonstrukciji dovršenoj god. 1907. bio je ponovno pregradjen južni zid; uspostavljena apsida pobočne ladje, lijevo ulaza u crkvu; otvorena dva zazidana prozora (trifore) nad presbiterijem; crkva mramorom popločana i preudešena mensa velikog oltara.

Natpis na pročelju, desno ulaza u crkvu, sjeća na namjeravanu tursku navalu g. 1570.,¹⁾

1)ERRESTRI. INGĒTI. EXERCITV. PARTAT
TAR. Q̄NQVAGĪTA. NAVIŪ NVMERO SELIMI
MPATORIS SVMMI. DVCES. SPĀTES SE. CLARO
AESI. OPPIDO. FACILE. POTITVROS. EXPVGNA
OS. EAR. VIRIŪ. TERRORE. PPVGNATOR. ANIMIS;
VERO. A. BERdo. COTARENO. ET. ZACCIA. SALAMO
RECTORE. AC. P̄VISORIB. CLARISS; VERBO. FACTOQ,
C. MINV. CERTO. Q̄VAM. FORTI. C̄OSILIO. SPRETI:
 ADE. COGNITO. P̄. EXPLORATOIRES. CVM: LOCI. SITV. NO. AD.
 MODV. FACILI; TV. EOSD. PPVGNATOIRES. DILIGĒTISSE. ŌI. AP
 PARATV. AD. OBSIS. TĒDV. NO. CITRA. HOSTIŪ PICVLŪ, INSTRV-
 CTOS. PSTATES. IGENIO. ANIMO. IVICTOS. SPE. DEIECTI. ABIERE
 (..... velikom kopnenom vojskom, a Partaj sa pe-

a onaj lijevo ulaza na posljednju rekonstrukciju iz god. 1907.

Nutarnjost crkve čini vrlo ugodan dojam. Proporcija srednje i pobočnih ladja; unakrsni svodovi, gdje dva pobočna odgovaraju jednome srednje ladje; razvoj pilastara i njihov prelaz na svodove, osobito srednje ladje; medjusobno odijeljenje svodova; spoj pilastara sa stupovima itd., zadovoljavaju oko gledaoca. Stupovi su iz mramora, a jedan iz granita, te su rimskoga porijekla; dovršavaju korintskim kapitelima iz mramora, med kojim je na nekim izlomljeno akantusovo lišće bilo iz gipsa uspostavljeno.

Remek djelo ljepote predstavlja ciborium velikog oltara (sl. 7) izgradjen god. 1362. iz domaćeg kamena (Lepetane, Gjurić) u doba prelaza sa romanskog u gotski stil. Relijevi na istom pokazuju na čudesu sv.

deset brodova, vrhovni zapovjednici cara Selima, nadajući se lako osvojiti slavni grad Kotor i skršiti strahom pred njihovom silom srca branitelja; ali prezreni, ne manje stalnom nego odlučnom voljom od Bernarda Kontareno i kneza Zakarije Salamonija, providura slavnih i riječju i djelom, k tomu istraživši po izvidnicam, koli ne lako osvojivo mjesto, toli da su branioci mudro i junački, ne bez pogibelji neprijatelja, potpuno opskrbljeni svim potrebitim za obranu, izgubivši nadu, otidjoše.)

(Sl. 7) GLAVNI OLTAR U CRKVI SV. TRIPUNA

(fot. Laforest)

Tripuna, prama legendama onoga doba. Pri rekonstrukciji god. 1907. bila su u mensi oltara nadjena uzidana četiri malena mramorna stupa i baza srednjeg stupa, na kojim danas počiva oltarna ploča; kao također i udubine baza stupova, na kojim je počivao prvi ciborium, opsegom manji od sadašnjeg. U kapitelima odnosnih prednjih stupova bile su položene olovne kutije sa kostima mučenika i tamjanom, običajne pri posveti oltara. Stupovi i prvi ciborium potječu iz doba Malonove posvete god. 1166. Pri istoj rekonstrukciji god. 1907. bile su uklonjene s oltara pozlaćene srebrne relijevne slike, koje su do tada sačinjavale palu oltara, a danas su iza njega smještene u tri okvira. Izradjene su u Kotoru god. 1440. osim dvije (sv. Jerolima i sv. Frana), izradjene u Mlecima god. 1614. od zlatara Venturini, i jedne (bl. Osane) iz god. 1907. Velika srebrna kandila, koja vise nad presbiterijem, i ono pred gornjim oltarom sa južne strane, izradjena su u zadnjoj četvrti XVII. v.

Mramorni kipovi andjela, koji se nalaze u apsidama pobočnih ladja, kao i ona dva, koja se nalaze na stubama, koje vode u relikviarij, potječu iz druge polovice XVII. v. i bili su preneseni u crkvu sv. Tripuna

iz crkve „Gospe Andjela“, kad je ova od Francuza bila pretvorena u skladište.

Relijevni kip biskupa, desno ulaza u crkvu, jest grobni spomenik Tripa Bisanti (1513—1532), a crna ploča povrh pobočnih vrata, lijevo ulaza u crkvu, nosi natpis postavljen od providura Daniela Renier svojoj supruzi preminuloj u cvijetu mladosti.

Nadgrobni relijev biskupa Bisanti stojao je prije god. 1907. u zidu apside iza velikog oltara. Pri dizanju istog bile su ispod današnjeg inkarta otkrivene afresko slike, izradjene od grčkih slikara god. 1331. Trag se njihov ustanovio takodjer u svodu nad presbiterijem, i na početku apside pobočne ladje. Slike su bile opet pokrivene, jer potpuno oštećene.

Crkvene orgulje, poklonjene od Biskupa Frana Uccellini, izradjene su god. 1906. od braće Mayer (Feldkirch, Voralberg) a pregradjene god. 1926. od Venceslava Holub, graditelja orgulja (Požega.)¹⁾

U sakristiji čuva se mramorni arhivolt iz IX. v., koji je vjerojatno pripadao prvoj crkvi.

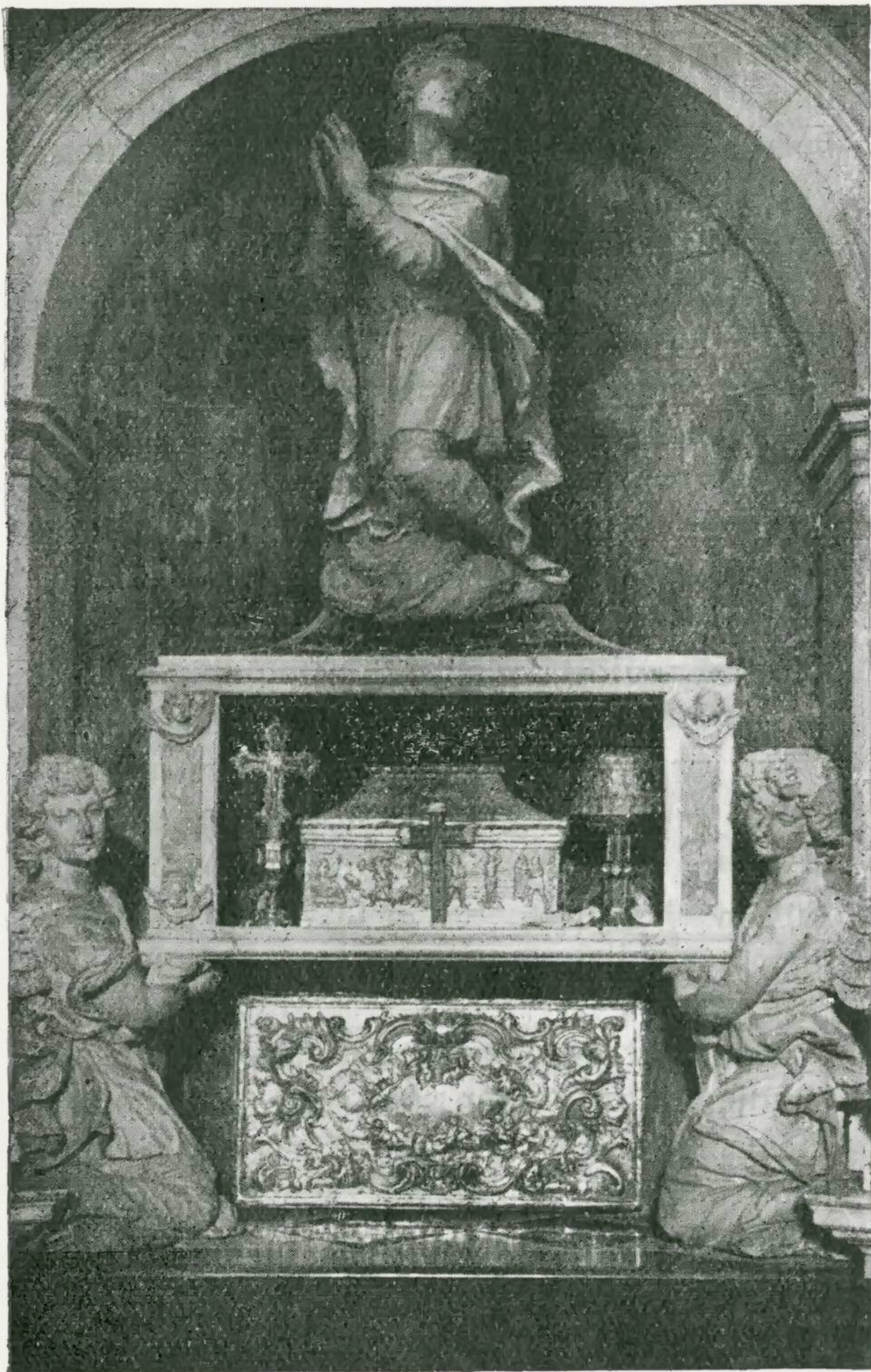
¹⁾ God. 1518. bile su izradjene u samostanu sv. Nikole od dominikanca p. Zorzi Celidonio orgulje za crkvu sv. Tripuna. To su izgleda bile prve orgulje u istoj crkvi.

U istoj se čuva takodjer i srebrni nakit velikog oltara. Osobito pažnju zaslužuje srebrni križ, gotskog sloga, poklonjen od biskupa Marina Kontareno (1429—1454), kao takodjer i tabernakol izradjen god. 1618. od spomenutog zlatara Venturini (djelomično iz pozlaćena bakra, djelomično iz srebra). Srebrni antependium potječe iz god. 1773., a srebrni svijećnjaci iz god. 1681. Manje med potonjim, pored srebrnih koplja za baldakin, samog baldakina i pontifikalne kapele, darovao je Nikola Bisanti († 8. II. 1705). Lijepi srebrni kadionik, gotskog sloga, izradjen je nedavno od mjesnog zlatara Bogdana Kalugjerovića, koji je izradio i relijevnu sliku bl. Ozane.

Uz crkvenu zgradu, lijevo ulaza, stoji zasebna zgrada t. z. reliquarium (moćnik), nadogradjen na starijem nižem god. 1652., a spojen današnjim stubama iza potresa god. 1667.

Relikvijar (Moćnik) sv. Tripuna Odmah na ulazu moćnika, desno ulaza, stoji uzidan maleni mramorni sarkofag u kojem je bilo god. 809. doneseno tijelo sv. Tripuna. Velika lijepa slika na platnu, koja visi o zidu vanjske kapele, a predstavlja prizor sa Golgote, potječe od nekog umjetnika mle-

tačke škole. Iza velike gvozdeno ograde, izrađene u Mlecima god. 1652., čuvaju se moći sv. Tripuna u mramornoj kapsi sa srebrnim vratima, nad kojom stoji klečeći mramorni kip sv. Tripuna (sl. 8), a u nikjama, uz neke moći istog mučenika, čuvaju se moći različitih svetaca u srebrom obloženim rukama, nogama, poprsjima itd. Mramorna dekoracija i oltar pred željeznom ogradom izvršena je početkom XVIII. v., na trošak supruga Ivana Bolice i Vinke Buchia, od kipara Casabianca, a 8 relijevni okvira izvanredne ljepote, postavljenih god. 1685. uokolo podnožnja nutrnje kapele, predstavljaju epizode iz mučenja sv. Tripuna. Udivljenja je vrijedna glava sv. Tripuna, koja se čuva u mramornoj kapsi. Na piedestalu bizantinskog porijekla, vjerojatno iz početka XIII. v. — jer je negdje oko god. 986. glava iz Kotora bila odnesena i god. 1227. natrag iz Carigrada povraćena, — stoji vijenac gotskog sloga, a u njemu zlatna kalota, izrađena u Mlecima god. 1662. od zlatara Beneto Rizzi. Matiji Bonasciju, kotorskom trgovcu, koji je glavu iz Carigrada donio, bio je u crkvi uz zvonik podignut spomenik, ali je u potresu god. 1667. pri padu zvonika bio porušen. Kroz kristalni otvor vidi se tjeme glave

(Sl. 8) IZ RELIKVIJARA SV. TRIPUNA

(fot. Laforest)

mučenika. God. 1908. bila je kalota podignuta, pak se pod njom ustanovila lubanja bez donjih kosijera i nekoliko komada crnog voska, kojim je vjerojatno bila glava pričvršćena u prvoj srebrnoj kaloti.

Pokraj glave u istoj mramornoj kapsi čuva se srebrom obložena pozlaćena drvena škrinja, koja je takodjer god. 1908. bila otvorena. Tom prigodom bio je u škrinji, iznutra platnom obloženoj, nadjen oveci broj kosti sv. Tripuna, kao takodjer komadići platna, tamjana i neki ulomci crne voštane ploče. U voštanim komadima otisnuti su pečati okruglog i ovalno-šiljastog oblika, koji se odnose na crkvu i kotorsku općinu. Kosti i sve ostalo bilo je sakupljeno u manju kutiju i zapečaćeno, a ista sinještena u drvenu srebrom obloženu i pamukom ispunjenu škinju. Relijevne slike na škrinji predstavljaju prizore iz mučenja sv. Tripuna.

U istoj kapsi, pokraj križa vrlo ukusno izradjena u baroknom stilu, gdje je u kristalu sačuvan oveci ulomak križa, na kojem je bio Isukrst razapet, i komadić stupa, pri komu je bio bičevan, čuva se i križ, kojim je Marko d'Aviano blagoslovio kršćansku vojsku za opsade Beča po Turcima god. 1683., a di-

jelom koje je zapovijedao poljski kralj Ivan Sobjeski.¹⁾

Pažnje je vrijedno veliko drveno propelo, obješeno sa nutrnje strane o gvozdenoj ogradi. Tradicija je, da je ono bilo poklonjeno crkvi sv. Frana od kraljice Elene, žene srpskog kralja Stefana Uroša I. (1243—1276)., čijom je darežljivosti bio sagradjen samostan i crkva sv. Frana, koja je ležala izvan grada pokraj vrata Gurdića, (na mjestu današnje električne centrale.)

Srebrne ruke, noge i drugo, koje su bile djelomično ovoj crkvi, a djelomično drugima — odakle su iza porušenja istih

¹⁾ Na križu stoji natpis:

VERA CRVX + EXTITIT ISTA QVA
P. DE AVIANO MARCVS CAPVCINVS,
IN AV A PLENA FIDE EXERCITVM AV-
STRIACVM SVB ANO 1683 BENEDIXIT.
HANC + CRVCEM SVB DONO TRIBVIT RVS
Pr SANTI PROVLIS CONCIOOR CAPVCIN. R^mO DⁿO
DOMCO FERRARI PLEBANO IADRE. DIVI SIME-
ONIS. IN ANO 1684.

(Ovo je pravi križ, kojim je kapucin Marko de Aviano u punoj djedovskoj vjeri blagoslovio austrijsku vojsku god. 1683. Ovaj je križ poklonio ot. Santi provincijalni propovjednik kapucina štovanom gospodinu Dominiku Ferrari, plovani sv. Šimuna u Zadru, god. 1684.)

ovdje prenesene — od pobožnih obitelji poklonjene, izradjene su u raznim dobama, počev od XIV. v. unapred. Nikje, u kojima se one čuvaju bile su srebrom obložene, ali je to srebro francuski general Gauthier, posjednut od Crnogoraca i Bokelja od 27. sept. 1813. do 2. jan. 1814. dignuo i od istog dao kovati novac, kojeg mu je za vrijeme podsijedanja nestalo.

Bokeljska

Mornarica

Na trgu sv. Tripuna nalaze se, u prizemlju kuće bivše porodice Drago, na kojoj se vidi i krasni balkon iz doba prelaza sa roman-skog na gotski stil, prostorije „Bokeljske Mornarice“, gdje je pohranjena skupocijenjena nošnja i oružje, kojom se „mornari“ odijevaju i oružaju, da proslave, 3. febr., svečanost sv. Tripuna. Mornarica je u početku bila bratovština pod pokroviteljstvom crkve, ustrojena u svrhu međusobnog pomaganja, a okupljala je oko sebe pomorce (*confraternitas nautarum*.) Statut je pisan god. 1463. Buduć da je pomorstvo bilo glavna grana privrede i buduć su Kotorani svojim brodovima pružali Mlečićima u pomorskim operacijama znatnih usluga, bratovština se bila podigla do velikog ugleda i od mletačke je republike bila obdarena

raznim povlasticama. Ustrojstvo je Mornarice vojničko. U društvenim prostorijama čuva se faksimile krsta, koji je Kotoranima za njihovo junaštvo poklonio srpski kralj Stefan Uroš III. (1282.—1321.), a koji se za svečanosti 3. febr. stavlja na koplje zastave sv. Tripuna.

Proslava svečanosti sv. Tripuna dne 3. febr., na koju dolazi mnoštvo naroda iz okolice, vrlo je zanimiva i starodrevna ustanova. Dne 27. jan. t. z. „mali admiral“ (dječak obučen u odijelu mornarice), u 12 sati, najavljuje narodu, u prisutnosti klera, civilnih i vojničkih vlasti, nastupajuću svečanost. Dne 2. febr., okupljeni mornari iz grada i okolnih sela u sjajnom odijelu i pod skupocijenjenim oružjem, pošto su prije podna primili od sreskog poglavara državnu, a od načelnika gradsku zastavu, u 4 sata pos. pod., uz svirku glazbe, otvaraju starinskim kolom pred crkvom svečanost. Iza kola slijedi u crkvi svečana služba Božja pred sv. Moćima, koje su bile snesene iz relikvijara i razredjene po crkvi a osobito po velikom oltaru. Sv. Moći na velikom oltaru, dok služba Božja traje, neprestano kade tamjanom izmjenično po dva ugledna gradjanina obiju vjeroispovijedi, dočim mornari čuvaju počasnu

stražu. Dne 3. febr. prije svečane službe Božje, u 10 sati pr. pod., Mornarica pred crkvom opet pleše kolo. Iza službe Božje slijedi po gradu svečani ophod sa sv. Moćima, koje Mornarica prati pod oružjem. Poslije podne sprema se sv. Moći u relikvijar, a dan se dovršava koncertom i paljenjem umjetnih vatara sa crkve. Slijedeće nedjelje mornari se opet okupljaju. Prije podne prate glavu sv. Tripuna, koja se nosi bolesnicima po gradu. Iza tihe službe Božje, u 12 sati, slijedi zajednički objed, a poslije istog mornari povraćaju državni i gradski barjak. Iza koncerta i umjetnih vatara, koje se opet u večer pale, mornari se razilaze svojim kućama,

Sarkofag An- Idući ulicom između crkve
drije Saracenis i biskupskog stana putnik će
viditi, desno i lijevo, uzidana
tri nadgrobna natpisa kotorskih biskupa
iz XIII. v.¹⁾, i u zidu biskupskog dvorišta

¹⁾ Zanimivi su natpisi braće Mihaila i Sergija sinova Leonovih, obojice Katorskih biskupa, u leonin-
skim heksametrima.

HIC IACET IN TVMBA. SERPENS. MITIS M. COLVMBA
PRESVL DISCRETVS. MICHAEL PIETATE REPLETVS.
LEONIS HAC VRBE NATVS. PECCATORVM SORDE PIATVS.
IVSTITIAE CVLTVR. PRECE BLANDA CRIMINIS VLTOR.
MILLEN: CC V. TRANSIVIT. CELICA REGNA ANNO PETIVIT.

(Ovdje počiva u grobu zmija, sada blaga golu-

nadgrobni natpis iz rimskog doba.¹⁾ Iza gvoz-

bica, umni pastir Mihail, zadojen pobožnošću, sin Leonov, rođen u ovom gradu, okajavši ljagu grijeha, ljubitelj pravde, a blagom riječi osvjetnik zla, 1205. preminu i dodje u nebeska kraljestva.)

SVM PVLVIS FACTVS PVLVIS DE PVLVERE TRACTVS
SERGIVS SVM EPISCOPVS LEONIS CIVVSDAM FILIVS
QVI CVM FRATRE MEO EPISCOPO, P. SISTIMVS INCLVSI IN
HOC TVMVLO
OMNES QVI ASPICITIS ORATE ET PRO NOSTRIS CONTAGIIS
SEDVLE
DOMINVM DEPRECATE CIVVS DISCESVS FVIT MILS. CC.
NONO. X

(Pretvoren sam u prah, prah od praha postao, Sergije sam biskup, sin nekog Leona, koji s mojim bratom biskupom položeni stojimo zatvoreni u ovom grobu; svi koji motrite, neprekidno Boga molite za naše grijeha, čija je smrt uslijedila 1219.)

Treći natpis odnosi se na biskupa Deodata

PRESVL. OBIT CATHARI PATRICZIVS DEODATVS
INSIGNIS MORIBVS. ET DOGMATE NOBILITATVS
CORPVS HABET TVMVLVS QVOD NOVIMVS IN CINERE
SPIRITVS ASTRA PETIT QVEM SPES EST GLORIFICARI
A. D. MCCLIII

(Umro je pastir Kotor, patricij Deodat, odličan vladanjem i plemenit vjerom. Tijelo počiva u grobu, za koje znamo, da je u prahu, a duša je otišla u nebo, za koju se nadamo, da će biti slavna — godine Gospodnje 1254.)

¹⁾

D. M. S.

CAESONIA NARDIS
CAESONIO HERMETI
PIEN. CON. VIVA. FECIT
ANN XLV. ET. SVIS. OMNIBVS
SVB ASCIA DEDICAVIT

Posvećeno podzemnim bogovima-Cesonija Nardis, Cesoniju Hermetu, dobrom suprugu, živa načini, od god. 45, i svim svojim (novo) postavi.

denih vrata, ispod stuba, koje vode u relikvarij, položen je sarkofag Andrije Saracenis, osnivatelja prve crkve na čast sv. Tripuna, a koji je god. 1840. bio nadjen zakopan u istoj ulici.¹⁾ Vrijedno je da putnik vidi sa vanjske strane i krasni prozor, koji se nalazi na apsidi srednje ladje crkve sv. Tripuna (možda iz XIV. v.), a po uzoru kojega su bila, pri rekonstrukciji 1907., načinjena južna pobočna vrata crkve.

Na koncu ulice putnik će opaziti romanski portal, koji je vodio u predvorje samostana i crkve sv. Pavla. sagrađene god. 1266. od gradjanina Pavla Bari, i predane redovnicima sv. Dominika. U samostanu je živila bl. Osana, rođena u Komanima u Crnoj Gori god. 1493., i bila je god. 1565. u crkvi sv. Pavla pokopana. Kad je crkva

¹⁾ Sarkofag je pri pronalasku bio zemljom ispunjen, jer je pokriv bio polomljen, a u njemu su bili ustanovljeni, uz neke manje kosti, ulomci lubanje, lopatice, goljeni i ženske bedrenjače. Natpis na sargofagu :

† L. PMN DNI. EGO. ANDREACI. VNA CVM, CO-
NIVGE. MEA. + MARIA. EDIFICAVI
MVS. ARCA. ISTA. ET. REQVIIVIMVS. IN. IPSA +
VOS. OMNES. QVI. ESTIS. ROGATIS. DS.
PRO. NOS PECATORES

(Ja Andreaci zajedno s mojom ženom Marijom + sagrađismo ovaj grob i počivamo u njemu + svi vi, koji ste tu, molite se Gospodu spasitelju za nas grešnike. —)

bila od Francuza pretvorena u skladište, njezino je tijelo zajedno sa oltarom sv. Pavla bilo god. 1807. preneseno u crkvu sv. Marije (Kolegjata), gdje se i danas nalazi. U zidu crkve stoji natpis, koji se odnosi na osnivanje iste,¹⁾ a nad portalom dvorišta nadgrobni rimski spomenik.²⁾

¹⁾ ANNO TRIGENO BIS TERNO MILE DVCENO-
QVI FVIT VRBANVS VICE QVARTVS PAPA ROMANVS-
OROSIO DANTE DOMINO REGNVN MODERANTE-
ECCLESIAE CHRISTI CVM MARCVS PRAEFVIT ISTI-
VIR GENERIS CLARI PAVLVS COGNOMINE BARI-
NOBILIBVS NATA CVM CONIVGE DOBRE VOCATA-
ISTVD FVNDAVIT TEMPLVM GENTISQVE DICAVIT-
DOCTORI SAVLO MVTATO NOMINE PAVLO-
PRO QVIBVS EXORES QVISQVIS VENIS HVC VT ADORES-
QVOD COELOS OPERE TALI MEREANTVR HABERE-

Natpis, sastavljen u leoninskim heksametrima, glasi u prevodu:

(Godine 1263. za pape Urbana IV. kraljevanja Uroša i biskupa Marka, Pavao Bari, čovjek plemenitog roda, sa ženom Dobrom, takodjer plemenitog porijekla, sagradio je ovaj hram i posvetio ga je učitelju naroda Pavlu, nekoć zvanom Saulu — kojigod dodješ amo da moliš, pomoli se za njih, da ovim djelom zasluže nebo.)

²⁾ SEX. P. GRACILIS. AN. LX
Q. P. GRACILIS. E. A. XX.
M. AEMILIVS. CELER. AN
XXV. H. S. S.

(Seksto Publije Gracilis od godina 60, Kvinto Publije Gracilis od godina 20, Marko Emilije Celer od godina 25, ovdje su pokopani.)

Gurdić

Ako putnik krene ulicom, koja leži iza crkve sv. Tripuna, južnim smjerom, proći će kroz odio grada, nazvan Gurdić, po izvoru, koji se nalazi desno izvan gradskih vrata. Usput će viditi veliku kasarnu podignutu od Mlečića god. 1769. kao vojničku bolnicu, a malo dalje, na lijevoj ruci, zapušteni samostan i porušenu crkvu sv. Frana, podignutu god. 1668., u zamjenu za onu osnovanu od kraljice Elene, a porušenu u ratu god. 1657. Pri vratima gurdića dižu se još dvije kasarne, sagrađene od Mlečića god. 1765. Na njihovom mjestu spominje se početkom XV. v. ženski samostan koludrica, uz crkvu sv. Marije i Lucije, izgrađenu polovicom XIV. v. Muški su pustinjaci stanovali na Trojici, (gorsko sedlo južno grada), prozvano tako po crkvi sv. Trojice, koja se tu nalazila za porabu pustinjačima.

Gurdić je vrelo, koje iz podzemnih pukotina, kroz ljevkasti otvor baca vodu na površinu, i znade, za kišnih jesenskih i zimskih dana, poprimiti, radi velike količine vode, prijeteci stav. Kod njega se kadikad opaža interesantna geološka pojava: Voda prestane izlaziti na površinu, a podzemne pukotine upijaju more, koje opet kroz pod-

zemne kanale izlazi u velikoj količini na drugu stranu grada u tz. rijeci, i to u visini od preko 1 m. nad morskim površjem. Pojava, koja nastupa ljeti ili u jeseni za doba suše, traje 15—20 dana, pak se sve opet vrati na stari tok.

Crkva Krene li pak putnik sjevernim smjerom iz ulice za crkvom sv. Tripuna, prošavši pokraj državnih tamnica, doći će do crkve sv. Josipa, sagrađene god. 1631. uz crkvu sv. Križa, maticu istoimene bratovštine, čiji je statut iz god. 1298. Bratovština sv. Križa, koja po imenu još danas postoji, nazvana i „Confraternitas batentium“, po bičevanju, koje su članovi na sebi vršili, nije bila staleška već religijozno-humanitarna ustanova. Crkva sv. Križa posjedovala je svoj posebni relikvijar. Iza porušenja crkve, negdje početkom prošlog v., sv. Moći se čuvaju u relikvijaru sv. Tripuna. Nadvratni polukrug romanskog sloga sa crkve, u kojemu je u relijevu prestavljen Isukrst prekrštenih ruka, sa svim spravama mučenja, nalazi se nad vratima ulaza u gradsko grobište u Škaljarima. Uz crkvu sv. Križa stojaše i zaklonište za siromake pod imenom „Hospitale

pauperum Stae Crucis“, podignuto god. 1372.¹⁾

U crkvi sv. Josipa, koja je jednom uz priležeci samostan pripadala redovnicama sv. Frana, koje su podučavale mladež gradskih pučana, nalazi se krasni mramorni veliki oltar iz druge polovice XVII. v. U njoj se, pored starog srebrnog križa gotskog stila, čuvaju dvije skupocjene slike: Našašće sv. Križa od Pavla Veronese, i mučenje sv. Bartolomeja od Jerolima iz Sta Croce. U zvoniku crkve nalazi se najstarije zvono u ovim krajevima, načinjeno u Mlecima god. 1461.

¹⁾ Natpis, koji se odnosi na gradnju zakloništa, uzidan je u crkvi sv. Josipa, iza vrata, lijevo ulaza i glasi:

ANNO DNI MIIILXXII
DIE. II. IANVARII HVIVS OSPI
TALIS. OPVS AD DEL LAVD
EM ET HONOREM SANCTE
CRVCIS INCEPTVM FVIT
PRO FRATERNITATI SCOL
E. SANCTE CRVCIS TEMPOR
E BELTRAMOLI DEIMB
ONATE MAGISTRI SCO
LE PREDICTE. †

(Godine Gospodnje 1372., dana 2. januara, ovo zaklonište bi započeto na slavu Božju i čast sv. Križa, za bratovštinu škole sv. Križa, za vrijeme Beltramola de Imbonate upravitelja rečene škole.)

Prama crkvi stoji bivše gradsko nahodište podignuto god 1769. od providura Ivana Justusa, mjesto starijeg, kojemu je spomena koncem XVI. v. (hospitale puerorum expositorum.)

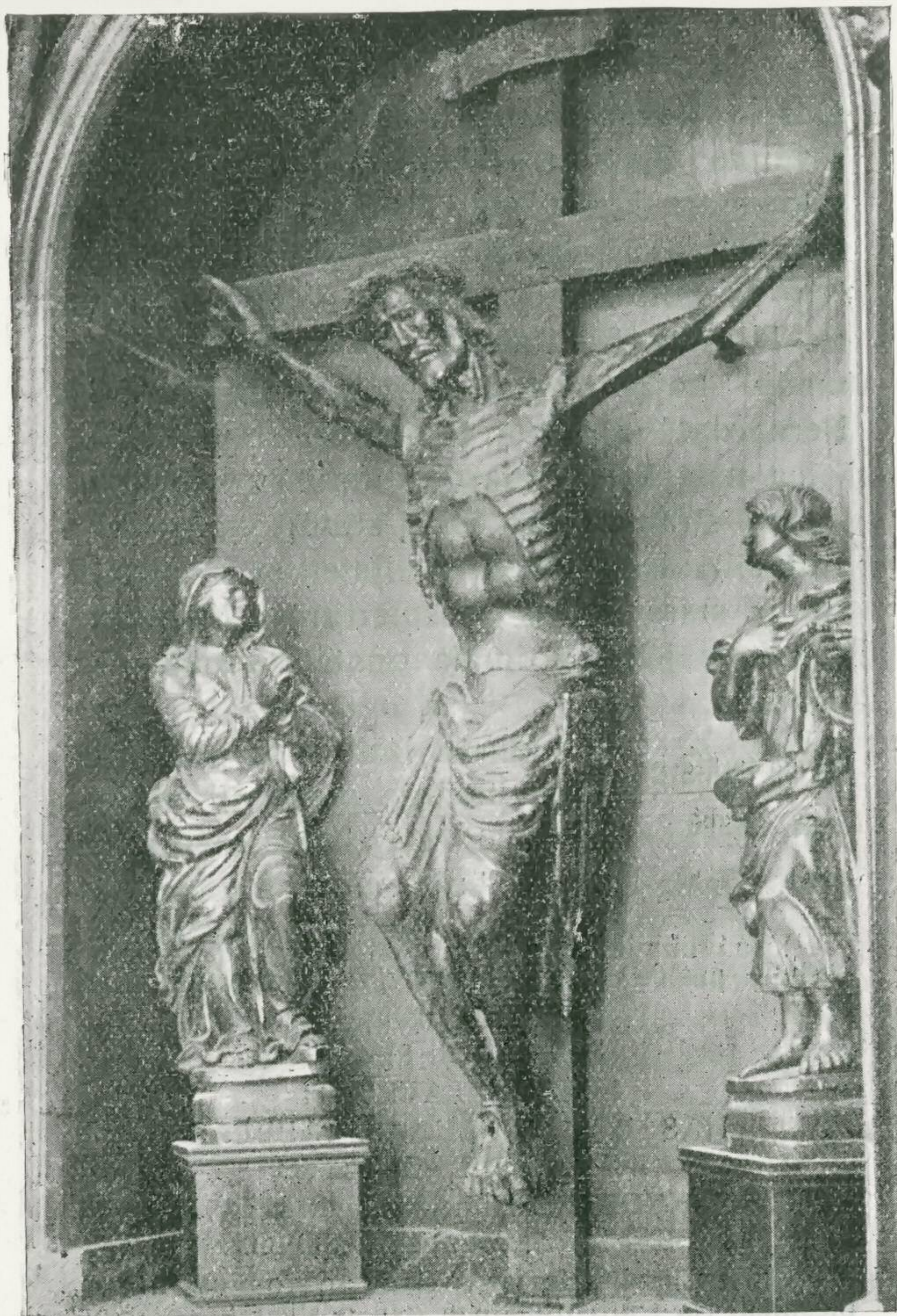
Idući istom ulicom dalje i
Crkva sv. Ane prošavši pokraj vrlo stare crkve sv. Ane, nekad sv. Venerande, matice bratovštine mesara, sagrađene u istom stilu kao i crkva sv. Luke, pokraj koje se spominje početkom XIV. v. samostan sv. Martina, s crkvom istog imena, putnik će doći do vrlo zanimive kolegijalne crkve sv. Marije, prije zvane „Sta Maria fluminis“, koja je najbolje očuvala svoj prvotni oblik.

Crkva sv. Marije (Kolegijata) Crkva je bila sagrađena polovicom XIII. v. i god. 1221. posvećena, pošto je prva iz konca VII. v., trošna od starosti, bila porušena. Crkvu sagrađiše nasljednici kneza Ivana, obitelji Dersa i one Bisacca. Uz prvu crkvu bijaše spomenuti Andrija Saracenis sagrađio samostan na želju svoje kćeri Theodore. Crkva je građena u romanskom stilu sa kupolom po srijedi, na vrhu koje stoji kameni orao, valjda rimskog porijekla. Lateralni brod crkve, sa sjeverne strane, građjen je vjerojatno god. 1330. i nosi na pro-

čelju gotski prozor. Zvonik uz crkvu gradjen je god. 1791. U apsidi iza velikog oltara vidi se, sa vanjske strane, uzidana bifora.

Na velikom oltaru, djelomično iz crnog mramora, iza drvenog tabernakola darovana od biskupa Pavla Bisanti (1565.—1578.), stoji u nikji vrlo staro drveno propelo, obloženo djelomično tankim slojem platna i boje gipsom pomiješane; kose su od stupe bojom natopljene a pomična trnova kruna spletena je od naravnih grančica (sl. 9). Ne očajni ili plašljivi već dostojanstveni i ozbiljni izražaj lica, ukočena uda sa nabreknutim žilama i dotjerane forme, pored dokaza pretrpljene boli, pobudjuju u gledaoca čustvo velikog strahopočitanja i odaju ruku nekog vještog umjetnika. Kotoranin benediktinac Timotej Cisilla u svom dijelu „Bove d' oro“, pisanom god. 1624. kaže, da se cijeni, da je propelo djelo Michelangjela Buonarroti. Srebrnoj kruni na glavi propela spomena je god. 1586.

Na pobočnom oltaru sv. Pavla čuva se od god. 1807. u drvenoj škrinji neraspadnuto tijelo bl. Osane (stopala fale). Izmedju ovog oltara i drugog pobočnog, koji reši lijepa srebrom okovana slika Dj. Marije (Gospa Ružarija), prenesena ovdje iz crkve

(Sl. 9) STARO PROPELO u crkvi sv. Marije (Kolegjata) (fot. L'forest)

Gospe Ružarije (po predaji djelo slikara Tripuna Kokoljića, Peraštanina), nalazi se vrlo stari kip Majke Božje — Pietà — koja drži u naručju Sina skinuta s križa. Kip se polovicom XVII. v. nalazio u crkvi sv. Tripuna. U pločniku vidi se više grobova, medju kojim najznajniji je grob pjesnika Bernarda Pime, koji je živio početkom XVI. v., a nalazi se pokraj oltara sv. Pavla na lijevoj strani.¹⁾ Na desnoj strani oltara visi o zidu slika Bogorodice sa djetetom u naručju, što je stara kopija Sassoferratove Madonne. Crkva je jednom imala opata i sedam prebendara.

**Put na tvrđavu
sv. Ivana**

Odmah iza crkve prama istoku počinje put, koji vodi na tvrđavu sv. Ivana, izgrađen god. 1760. U kući, koja stoji putu na des-

¹⁾ Na grobu je stojao natpis, od kojeg se danas jedva razabiru neka slova; zadnje 4 crte sačinjavaju distih.

EPITAPHIVM
BERNARDI. PIMAE
POETAE. LAVREATI
HAS. EGO. SVPREMAS. TABVLAS
IN. MORTE. RELINQVO
NVDAM. ANIMAM. CHRISTO
PVTRIDA. MEMBRA. SOLO.

(Grobni natpis Bernarda Pime lovorom ovjenčanog pjesnika. Na smrti ostavljam ovu posljednju oporuku: krstu голу dušu, zemlji smrdljiva uda.)

noj strani, uzidan je emblem nekadašnje farmacije (mrtvačka glava i kosti sa zmijama.) Prama sjeveru otvaraju se putniku vrata rijeke (Porta Fiumera), koja preko kamenog mosta vode na „Crnogorski pazar“. Vrata su bila podignuta na mjestu starih god. 1539., na uspomenu sretne obrane grada od turske navale, koju je predvodio čuveni turski morovodja Hajradin Barbarossa. Grad je branio providur Ivan Matija Bembo, po komu se zove kula, zapadno vrata, „Kula Bembo“.

Odio grada koji ostaje putniku na desnu ruku zove se „Parilo“, po zdencu, iz kojeg kišnih dana suklja tolika voda, da slijevajući se na ulicu, priječi pristup vratima. Za istih dana u susjednoj rijeci nabuja voda tako, da dopire skoro do gradskih vrata. Dogodi se kadikad, da se, kad kiša 2—3 dana neprekidno pada, u gradu pojavi bezbroj vreća, kojih opet nestane, kad kiša prestane. Na rijeci već u staro doba bijahu izgradjeni mlinovi. Kod nje se, kao takodjer i kod Gurdića opaža ljeti zanimiva pojava. Svakog se dana jednom, ali ne u redovito doba, pojavljuje veća količina vode, tako da mlin može mljeti, pak se opet poslije nekoliko sati voda umanji. Ivan Giustiniano,

opisujući god. 1553. Kotor, kaže, da je mnijenje mnogih, da ova rijeka i Gurdić stoje u podzemnoj vezi sa Skadarskim jezerom.

Crnogorski pazar Crnogorski pazar, koji spominje pjesnik „Gorskog Vjenca“ Vladika Rade, gdje mletački glumci zabavljahu Crnogorce, zove se ona ravan, koja leži između dviju rijeka i stoji putniku desno, kad ide drugoj rijeci; nazvana je pak tim imenom, jer su Crnogorci do u zadnje vrijeme jedino na ovoj ravni prodavali svoje proizvode. Danas i Crnogorci prodavaju na gradskoj obali, gdje su prije prodavali samo seljaci iz Boke. Sa pazara dolazilo se u grad kroz utvrđeni hodnik, pak su seljaci, većinom oružani, morali izručiti čuvaru oružje, dok se iz grada povrate. Utvrda je nedavno bila porušena. Sa pazara vodi put u prvo crnogorsko mjesto, Njeguši, izgrađen god. 1844. na mjesto starog, ali je danas u vrlo lošem stanju i služi samo kršu vještom pješaku. Crnogorski pazar bio je do nedavno spojen sa susjednom Dobrotom kamenim mostom, kojemu se još temelji vide.

Pošto se putnik načudio golim vrletima, što se skoro okomito nebu dižu, nek se povрати natrag do Kolegiate, pak

neka krene zapadno ulicom do trga sv. Nikole. Usput će, desno i lijevo, opaziti gotske prozore nekih porušenih zgrada iz mletačkog doba.

Crkva sv. Nikole Crkva sv. Nikole, po kojoj je trg nazvan, katedrala srpsko-pravoslavni gradjana, dogradjena je god. 1909. u bizantinskom stilu. Sa vanjske strane vrlo se ugodno doimlju lateralni zidovi sa velikim triforama, a iznutra prostor pred ikonostasom ispod visoke kupole. Slike na ikonostasu potječu od českog slikara Frana Zieglera.

Na mjestu današnje crkve stajale prije crkva istog imena, sagrađena god. 1545., a pripadala je u početku redovnicima sv. Dominika, koji su stanovali u susjednom samostanu, zapadno crkve, kamo su došli iz drugog samostana sv. Nikole (St Nicolaus fluminis), sagrađenog u Dobroti pokraj nedavno porušenog kamenog mosta god. 1344. od plemića Nikole Buchia, proto-vestijara srpskog cara Dušana, a porušenog god. 1537. pri očekivanju navale Hajradina Barbarosse. Pošto su dominikanci god. 1807. samostan napustili, bio je od Francuza pretvoren u kasarnu, a crkva sv. Nikole predana gradjanima srpsko-pravo-

slavne vjere na porabu. God. 1896. nastradala je od požara i crkva i bivši samostan. Požar crkve bolno je djelovao, jer pri tomu propadoše mnoge dragocjenosti, osobito lijepe slike i bogata knjižnica.

Crkva sv. Luke

Na istom trgu diže se crkva sv. Luke, sagrađena god. 1195. od gradjanina Mavra Casafranca i njegove žene Buone, za vlade velikog župana Nemanje i njegova sina Vukana, kao što natpis na pročelju pokazuje.¹⁾ Do god. 1657. crkva

1) + IN XPI NOMINE ANNO AB INCARNATIONE DNI
NRI IHV XRI MILESSIMO CENT NONAG QVINTO IND TERTIA
DECIMA EGO MAVRVS FILIVS ANDREE CAZAFRANCI VNA CVM
BVONA MEA CONIVGE FILIA PRIORIS BASILII EDIFICAMVS
ECCLAM
AD HONOREM DI ET SCI LVCE APLI ET EVANG P REMEDIO
AIARVM NRARV
ET OIMVM FIDELIVM XPIANORVM SVB TEMPORE DNI NE
MANE—MAGNI IVPANI— ET FILII SVI VELCANNI REGI DIOCLIE
DALMATIE TRIBVNIE TOPLIZE ET COSNE. OMS QVI LEGITIS
P NOBIS ORARE DIGNEMINI VT XPS SIT NOBIS SEMP VITA
AMEN +

(U ime Krsta. Godine od upućenja gospodina našega Isukrsta 1195., indikcije XIII. Ja Mavro sin Andrije Casafranca, zajedno sa Bonom mojom suprugom, kćeri priora Basilija, gradimo crkvu na čast Boga i svetoga Luke, Apoštola i Evangjeliste, za spas duša naših i svih vjernih kršćana; za vrijeme gospodina Nemanje — velikog župana — i njegova sina Vukana, kralja Duklje, Dalmacije, Travunje, Toplice i Kosne, Svi, koji čitate, dostojte se za nas moliti, da krst bude nami uvijek život. Amen +)

je bila u rukama sljedbenika katoličke vjere, pak je te godine bila ustupljena na porabu sljedbenicima srpsko-pravoslavne vjere, koji se, osobito iz susjednog Grblja, u velikom broju sklonuše u grad bježeći od Turaka. Katolici za dugo vremena kasnije zadržase u crkvi za sebe jedan oltar. God. 1368. na crkvi su se vršili neki popravci, pak je tada vjerojatno pregradjena kupola i nastali svodovi i lukovi, koji nose gotsko obilježje. Dopravnici glavnih vrata uzeti su od neke starije zgrade. Kapela sv. Spiridiona, spojena s crkvom, gradjena je god. 1747. Jednako je poznija gradjevina i zvonik po rimskom običaju. Pažnje je vrijedan lijepi crkveni ikonostas iz god. 1689. (sl. 10.)

Muzej Pokraj crkve sv. Nikole sa zapadne strane stoji maleni gradski muzej, koji je bio osnovan god. 1906. na poticaj monsg. Frana Bulića, konser. arh. muzeja u Splitu, da se od propasti očuvaju znatni ostatci iz prošlosti, nadjeni u crkvi sv. Tripuna pri rekonstrukciji god. 1907. Muzej je smješten u bivšoj crkvici „Gospe Ružarija“.

Crkva sv. Klare Malo dalje od muzeja nalazi se crkva sv. Klare, koja ujedno sa samostanom koji leži uz crkvu, pripada

(SI, 10) IKONOSTAS CRKVE SV, LUKE

(fot. Laforest)

Franjevcima. Na mjestu današnjeg samostana dizaše se ženski benediktinski samostan, koji je u prvoj polovici XIV. v. bio od benediktinaka napušten. Kotorani pregradiše samostan i predadoše ga god. 1364. redovnicama sv. Frana, koje u samostanu ostadoše do god. 1575. Te godine bio je samostan predan Franjevcima, koji su prvostanovali kod sv. Bernardina, vani grada (na Puču), a čiji je samostan bio u ratu 1539. razoren. Crkva sv. Klare, novija je građevina, a od starije zgrade potječe dio stražnjeg zida. U crkvi se nalazi skupocijenjeni mramorni veliki oltar, podignut početkom XVIII. v., na troškove supruga Ivana Bolice i Vinke Buchia, od majstora Casabianca — onoga, koji je na trošak istih supruga, izveo pomenute radnje u relikvijaru sv. Tripuna. — U samostanu je bila god. 1905. zasnovana biblioteka, koja, zaslugom starešine o. Benvenuta Rode, danas broji kojih 20.000 svezaka.

Poglavarstvo

Sresko

Ostavivši crkvu sv. Klare, nek se putnik povrati na trg sv. Nikole i neka krene ulicom do sreskog poglavarstva. Usput će, na desnoj strani, viditi stari gradski zdenac, nazvan „Karampana“, koji je, do kojih 20,

godina natrag, obskrbljivao grad vodom, a bio je zatvoren, jer se u njemu ustanovilo leglo bolesti. Zgrada, u kojoj je smješteno sresko poglavarstvo pripadaše obitelji Gregorina, čiji je posljednji odvjetak Marko Antonio bio kotorski biskup (1801.—1815.)

Zgrada Prije nego putnik ostavi grad
Drž. Policije može pogledati zgradu u kojoj je smještena državna policija. Zgrada, kojoj je spomena početkom XVI. v. sačinjavala je samostan redovnica sv. Frana i bila je skopčana sa susjednom crkvom „Gospe Andjela“. U samostanu bila je škola za pomladak plemićkih porodica. Francuzi su samostan pretvorili u kasarnu a crkvu u skladište. Veliki oltar iz crkve bio je prenesen u crkvu sv. Vinka, izvan grada (na Puču), a andjeli u crkvu sv. Tripuna.

Prama dvorištu samostana, na pročelju bivše crkvice „Gospe Karmena“, vidi se uzidan ulomak natpisa iz IX. v.¹⁾, a povrh istog reljef „Jaganjca Božjeg“, vrlo drevnog porijekla.

¹⁾ Sačuvana slova jesu :

...IINÑMDÑID. IETSA. IVÑIIH V X...

**Kat. dječije
Sjemenište**

Pokraj dvorišta samostana diže se zgrada katoličkog dječaćkog Sjemeništa, podignuta god. 1893. na mjestu bivšeg franjevačkog samostana, i crkva sv. Duha, o kojoj je spomena polovicom XV. v. Crkva je pripadala bratovštini sv. Duha, kojoj je bilo priključeno drugo zaklonište za siromahe (Hospitale pauperum Sti Spiritus). Bratovština je do god. 1449. imala svoje sijelo izvan gradskih zidina u crkvi zidanoj god. 1350., koja je u ratovima bila porušena.

Na obali.

**Gradsko
trgovište**

Izašavši iz grada na obalu, neka putnik svrati pozornost na gradsko trgovište, koje se nalazi vratima na južnoj strani, između bastiona, Valier i Corner (imena mletačkih providura), sagrađeno god. 1905. i podijeljeno u tri dijela, za prodaju voća, ribe i mesa. Pred trgovištem na obali, počev nedaleko od gradskih vrata do kraja trgovišta, drži se utorkom, četvrtkom i subotom pazar, kamo u velikom broju dolaze seljaci iz primorskih mjesta i iz obližnjih sela Crnegore. Veoma je zanimiva njihova nošnja, kao također i njihovi proizvodi. Dok seljaci iz

primorja nose na prodaju svakovrsne robe, ljeti osobito voća, crnogorski seljaci prodaju ponajviše: letušte, ugljen, sir, krumpir, zelje, kaštradinu (meso bravlje sušeno pri dimu) i škorance (riba iz Skadarskog jezera osušena takodjer na dimu). Trgovina kaštradinom i škorancama (oba imena tal. porijekla) veoma je stara i znatna, jer se u veliko izvažalo a i danas izvaža za susjednu Italiju.

Promatra li putnik gradske zidine, opazit će na dijelu grada nazvanom „Gurdić“ ostatak starih zidova, koji su, buduć prijetili padom, bili od Mlečića poduprti pilastrima. Zazidana malena vrata, gotskog sloga, pokraj trećeg pilastra, služila su za bacanje smeta u more, koje je na ovoj strani grada dopiralo do zidina. Osim toga opazit će i nekoliko grbova mletačkih providura, otučenih po odredbi mletačke vlade god. 1662. Nad vrelom Gurdić stoji zanimivi grb predstavljajući Arhangela Gabrijela — polje grba ispunjeno je djelomično kockama.¹⁾ Jednako

¹⁾ Izlomljeni natpis na vrpci povrh Arhandjela daje se djelomično uspostaviti :

SANCTVS GABRIEL ARCHANGELVS
HABET THVRIBVLVM AVREVM IN
MANV SUA P.... TOR EGO..... PR

(Sv. Arhandjeo Gabrijel drži zlatni kadionik u ruci svojoj).

je zanimiv i grb na obloj kuli pokraj vrata Gurdića, desno ulaza — polje grba ovjenčano vijencem nosi 15 malih medaljona.

Da slika grada iz prošlosti bude potpunija, upozoriti je putnika, da je most preko Gurdića, koji spaja gradsku obalu sa protivnom stranom, kao takodjer i onaj pokraj kafane „Dojmi“, koji spaja obalu sa Dobrotom, nova gradjevina, a u grad se išlo u starije doba samo kroz vrata Gurdića i rijeke, dočim je pristup do vrata obale bio samo s morske strane.

Kopnene Željezni most preko Gurdića
veze grada spojen je sa kolnim putem,
koji se, malo dalje od tvornice
leda, dijeli u dva ogranka. Jedan ogranak, djelomično izgradjen početkom prošlog vijeka, a djelomično nešto prije svjetskog rata, vodi uz morsku obalu do Tivta; a drugi izgradjen god. 1882. penje se kroz selo Škaljari do gorskog sedla Trojica. Ovdje se dijeli u 4 ogranka, od kojih jedan ide na brdo Vimač, drugi put Tivta, treći put Budve a četvrti uz Lovćen na Njeguše, i dalje preko Cetinja kroz Crnogoru. Most kod kafane „Dojmi“, izpod kule nazvane „Campana“ a u starije doba „Cittadella“, spojen je takodjer sa putem izgradjenim nešto

prije rata, i vodi uzduž obale cijelog bokokotorskog zaliva do Ercegnovoga, gdje se nastavlja putem za Dalmaciju i Hercegovinu.

* * *

Želi li putnik viditi i znamenitosti bliže okolice, neka posjeti župsku crkvu sv. Marije na Prčanju i onu sv. Eustahija u Dobroti, koje bi mogle ljepotom i veličinom pristati jednom velegradu, a osobito neka posjeti svetište „Gospe Škrpjela“ na otočiću pod Perastom, koje se bogastvom uresa može takmiti sa prvim svoje vrsti na obalama Jadrana. Ako pak želi dobiti potpunu sliku svih prirodnih ljepota, što Boka pruža, a nema namjere pohoditi Crnogoru, premda bi vrijedno bilo upoznati se s otadžbinom junačkih Crnogoraca — tih stoljetnih zatočnika krsta i slobode proti nastajima polumjeseca — neka onda učini izlet do zadnje serpentine puta, što vodi uz Lovćen, ili barem do gorskog sedla „Trojice“. Veličanstveni prizor, koji će mu pred očima stati uvjerit će ga, da je jedva što ljepšega, gdje bi oko većega užitka našlo.

* * *

Na rastanku, putniče, želeći ti sretan povratak u tvoju otadžbinu, preporučujem ti, da uputiš tvoje prijatelje, da i oni posjete ovaj kraj, koji je priroda, a i ljudska ruka — barem u prošlosti — tako bogato obdarila.

UVRSTITI:

str.	5	red.	14	„1686“	u „1687
„	11	„	18	„starodnevnu“	„ „starodrevnu“
„	14	„	5 i 6	„gurdić“	„ „Gurdić“
„	16	„	17	„1378 ;“	„ „1378.“
„	27	„	20	„Crkta“	„ „Crkva“
„	29	„	2	„- 950“	„ „959“
„	41	„	5	„Uroš III“	„ „Uroš II“
„	44	„	14	„1266“	„ „1263“
„	46	„	26	„pojava :“	„ „pojava.“
„	56	„	32	„krst“	„ „Krst“
„	59	„	3	„prvoi“	„ „prvoj“

VLASTITOM NAKLADOM

UVRSTITI:

str.	11	red.	15	iza riječi „osnovnu školu,“ „trgo- vačku školu“,
„	56	„	3	„ „Kosne“, (Hvostno)

**OVLAŠTENA OBAVJESTNA I POSRED-
NIČKA AGENCIJA U KOTORU**
(Dalmacija)

daje putnicima i strancima sva potre-
bita obavještenja, brine se za stanove
i za prevozna sredstva za izlete po
BOKI I CRNOJ GORI.

Korespondenz: Agencija Niko Radimiri — Kotor - Dalmazia.
Telegramme: Agencija Radimiri — Kotor - Dalmazia

LAFORREST - PRELESNIK
KOTOR

Najbogatiji izbor fotografija Boke Ko-
torske u manjem i većem formatu —
stalno skladište fotomaterijala kao fil-
mova ploča i svega ostaloga — pre-
uzimaju se svi fotoamaterski radovi
uz najumjerenije cijene.

Превоз путника

са луксузним аутомобилима стоје
увек на располагање туристима и
путницима за сва путовања уз нај-
умеренију цену,

обратите се:

Иванишевић-Љешевић

Котор (Бока Которска)

говоримо:

француски, енглески и талијански.

Prevoz putnika

sa luksuznim automobilima stoje uvek
na raspolaganje turistima i izletnicima
za sva putovanja uz najumereniju cenu,

obratite se:

Ivanišević-Lješević

Kotor (Boka Kotorska)

govorimo:

francuski, engleski i talijanski.

PERO ČOSOVIĆ

Špeditorska, Komision. i Agenturna Radnja

POMORSKA AGENCIJA

Kotor

vrši transport robe vlastitim kamijonima

zastupa:

Società di Navigazione „PUGLIA“.
Deutscher Levante und Orient Dienst.
The Royal Mail Steam Packet Company.

Kralj. Povlaštena Knjižara

JOV. SEKULOVIĆA

HERCEG-NOVI — Filijala KOTOR

VELIKI IZBOR: Knjiga naše i strane literature. Svih školskih knjiga. Kancelarijskog i školskog pribora na veliko i malo. Dopisnih karata i slika. Galanterije i parfumerije.

HOTEL GRAZ

(od god. 1860.)

vlasnica : AMALIJA REITER

otvoren cijele godine — 20 soba — njemačka, talijanska
i domaća kuhinja — kupatilo — velika veranda — bla-
govaonica sa nuzgrednim lokalima za 100 osoba — elek-
trična rasvjeta — dobra poslužba.

Telegram: HOTEL GRAZ, KOTOR.

Бродарско Акцијско Друштво

„Б О К А“

У КОТОРУ

врши путнички и теретни са-
обраћај између Гружа и Улциња
и кроз Боку Которску

Brodarsko Akcijsko Društvo

„B O K A“

U KOTORU

vrši putnički i teretni saobraćaj
između Gruža i Ulcinja i kroz
Boku Kotorску

„RIVIERA”

FABRIKA SAPUNA, SVIJEĆA,
SODE I RAFINERIJA ULJA

TRADE - MARK

BRAĆE M. I A. VUČKOVIĆA

KOTOR (Boka Kotorska)

Telefon № 15

Žiro račun kod Poštanske štedionice № 4406

„	„	„	Narodne Banke S. H. S. fil, Cetinje
„	„	„	Jadransko-Podunav. Banke Kotor
„	„	„	Bokeške Banke Kotor
„	„	„	Crnogorske Banke Cetinje

Prilog.

Važniji spomenici u Boki.

Kao što je u „Vodji po Kotoru“ već istaknuto, nalaze se po Boki, i osim Kotora, amo tamo uzduž obale mnogobrojni spomenici umjetničke i historičke vrijednosti. Da se putnik s važnijim upozna, neka mu ovo nekoliko redaka bude potrebitim vodjom.¹⁾

Prvo važnije mjesto na putu kroz Boku jest

Ercegnovi

Ercegnovi je u svojoj prošlosti bio vrlo važna trgovačka i vojnička tačka. Kao trgovačka tačka privlačio je na sebe trgovinu iz Hercegovine i Bosne, kao vojnička pak u neprijateljskim rukama ugrožavao je gospodstvo Bokokotorskog zaliva. Grad je bio opasan visokim i jakim bedemima, koje je međjutim zub vremena u ruševine pretvorio. God. 1483. zauzeše ga Turci i ostaše u njemu do 12. Jula 1538., kad ga zauze savezničko, španjolsko, mletačko i papinsko brodovlje. U njemu osta

¹⁾ Sa više strana izraženoj želji o vodji i po Boki odazivljem se ovim „Prilogom“. Dobrohotni čitatelj neka ne zamjeri pomanjkanje sredjene cjeline, jer sam se na ovaj prilog odlučio, pošto je „Vodja po Kotoru“ bio već dotiskan i djelomično raspačan.

jaka španjolska posada pod zapovjedništvom Don Feranta Gonzage. Španjolci popraviše gradske zidine i podigoše nad gradom jaku tvrđavu, koja se i danas po njima zove „Španjola“, i spojiše je s gradom podzemnim hodnikom. Turci kasnije preurediše tvrđavu, kao što pokazuje turski natpis na istoj. Gubitak Ercegnovoga međjutim bolno je djelovao na Turke, pak već početkom augusta slijedeće godine napade ga tursko brodovlje pod zapovjedništvom Hajradina Barbarosse. Poslije junačke borbe, pošto je gradska posada bila većim dijelom izginula, preostali se, pod časnim uslovima, predadoše Turcima, koji potom ostadoše gospodarima grada do god. 1687. U velikom ratu, koji vodi car Leopold s Turcima (1683.-1699.) i kojemu se pridružiše i Mleci, zauzeše ga posljednji, uz pomoć papinskih i malteških brodova, poslije junačke obrane Turaka, dne 30. sept. 1687. Od ovog doba grad osta u rukama republike do njezina pada.

Hercegnovi broji danas sa predgradjima Toplom i Savinom kojih 1500 stanovnika, slavenskog porijetla, katoličke i srpsko-pravoslavne vjere. Sijelo je prostrane općine, vojničkog zapovjedništva Boke, političke sreske ispostave, kotarskog suda i drugih ureda. Osim

osnovne škole i ženske građanske škole ima nižu Gimnaziju i učiteljsku preparandiju. U gradu se nalazi franjevački samostan uz crkvu sv. Antuna, podignutu god. 1710., dočim je kapucinski samostan, sagrađen god. 1688., pred kratko vrijeme bio napušten. Ženski samostan, čije sestre drže građansku školu, u blizini sv. Antuna, smješten je u obnovljenoj palači knezova Burović, nekad svojini dizdara Mahmuta Barića. Pažnje je vrijedna katolička župna crkva sv. Jerolima, podignuta god. 1856. na mjestu starije sagrađene nastojanjem mletačkog generalnog providura Jerolima Corner odmah iza zauzeća Ercegnovoga po Mlečićima. Corner je poklonio i palu glavnog oltara. Na glavnom trgu grada, pred općinskim domom, diže se lijepa srpsko-pravoslavna crkva sv. Arkanđjela Mihovila, podignuta god. 1911. Zanimiva je i katolička crkvica sv. Ane, na brežuljku izvan grada. Podignuta god. 1538. od španjolskog zapovjednika Don Feranta Gonzage, koji je u njoj, uz sina Nikela i ženu Margaritu, bio god. 1550. pokopan, bila je više puta rušena i obnavljana. Današnji njezin oblik potječe iz god. 1704.

U predgradju Topli uz crkvicu sv. Djordja diže se lijepa srpsko-pravoslavna žup-

ska crkva Vaznesenija Hristova iz god. 1713., a pregradjena god. 1864. Crkva je bila bogato obdarena od Sava grofa Vladislavića, tajnog savjetnika ruskog cara Petra I., čija se nadgrobna ploča nalazi u crkvi sv. Djordja, kamo je iz župske crkve bila god. 1864. prenesena, kad se ista pregradjivala. Od novih zgrada istaknuti je „Narodni Dom“ i „Hotel Boka“, koji će uz Hotel „Jadran“, „Amerika“ i „Rudnik“ učiniti putnicima ugodnim boravak u ovom čarobnom kraju.

Ercegnovome na istoku, u pred-
Savina gradju nazvanom „Savina“, posred
 velebnog gaja diže se srpsko-pravoslavni manastir „Savina“. Ime „Savina“ potječe od crkvice sv. Save, koja se nalazi na brežuljku povrh manastira i koju je po narodnoj predaji podigao srpski prosvjetitelj sv. Sava. Uz manastir stoje dvije crkve: manja, sagrađena negdje koncem srednjega vijeka i veća, dograđena god. 1799. Obe su posvećene „Uspeniju Bogorodice“, te su 28. augusta (15. aug. po starom) posjećene od mnogobrojnog naroda. Manastiru je spomena god. 1648., ali izgleda, da je u tursko-mletačkom ratu god. 1687. postradao. Bi obnovljen god. 1694. od kaludjera, koji pod vodstvom vladike Savatija Ljubibratića pobjegoše pred

Turcima iz manastira Tvrdoše kraj Trebinja. Sjeverozapadno krilo današnjeg manastira sagradi god. 1725. Savatijev sinovac, vladika Stevan, a kotorski vladika Gerasim Petranović god. 1876. pregradi sjeveroistočno krilo i uredi gaj unaokolo.

U velikoj i maloj crkvi nalazi se veliki broj skupocijenjenih predmeta historičke i umjetničke vrijednosti. Osim skupocijenih odjeća, srebrne pozlaćene petohljebnice, izradjene u Požarevcu god. 1648., krasne plaštanice od crvenog damaska, ukrašene mnogim slikama i vezene u Beogradu god. 1659. od „rabe Despe“, istaknuti je ruku, donesenu iz manastira Tvrdoše, po tradiciji, srpske kraljice Jelene, okovanu u srebru god. 1759., kao takodjer i kristalni, srebrom okovani krst sv. Save, sa 4 rubina na krajevima. U maloj crkvi pored afresko slika, koje predstavljaju razne svece, a medju njima i neke iz dinastije Nemanjića, pažnje su vrijedne ikone „Obraz Hristov“ i „Majke Božje“, s mnogim zavjetima. Crkveni ikonostas donio je sobom vladika Savatije. Slike na ikonostasu izradio je Simo Lazović Bjelopoljac.

U manastirskoj biblioteci bogatoj mnogim rukopisima čuva se znamenita rukopisna „Krmčija“ (kan. pr. sastavljeno od sv. Save).

Kotorska okolica

Radi historijskih i umjetničkih spomenika najvažnije mjesto u kotorskoj okolici je grad Perast, udaljen od Kotora kojih 13 km i vezan s njim osim mora lijepim kolnim putem.

Dobrota

Na putu autom za Perast putnik će proći kroz varoš Dobrotu, koja se uz more pružila u duljini od 7 km. i broji kojih 1200 stanovnika.

Današnja je varoš samo tužna slika nekadašnjeg blagostanja, kao što kazuju mnogobrojne djelomično zapuštene i porušene zgrade. Stanovnici, odani moru, nagomilaše vještom trgovinom osobito XVIII. v. veliko bogastvo, s kojeg su bili daleko poznati. Kao vješti i odvažni pomorci istakoše se Dobročani i u mnogim bitkama, koje je mle-

tačka republika s Turcima vodila, radi čega je Dobrota bila god. 1704. od republike podignuta na čast „Komunitadi“.

Nekadašnje blagostanje, osim na privatnim zgradama, odražuje se i na dvjema crkvama, koje radi svojih znamenitosti zaslužuju, da ih putnik posjeti.

Prva na putu iz Kotora jest crkva sv. Mateja, građena god. 1670., pošto je starija, kojoj je spomena u XIV. v., bila god. 1667. od potresa porušena. Glavni oltar potječe iz god. 1770., a zvonik uz crkvu iz god. 1774. Oboje je dao na svoj trošak izraditi kapetan Pavo Kamenarović († 1787.). U crkvi se uz mnogobrojne srebrne uresnine čuva relikvija Krvi Isukrstove sa jednom dračom trnove krune, te skupocjena planita iz dvorske kapele Ljudevita XVIII.

Mnogo veća i ljepša je druga crkva sv. Eustahija, sagrađena god. 1773., pošto je stara bila takodjer od potresa god. 1667. porušena. Nutarnjost crkve resi 7 krasnih mramornih oltara. Pala iza glavnog oltara potječe od Pavla Veronese i predstavlja našašće sv. Križa. Pažnje su vrijedne slike Fr. Solimena: sv. Ivan Nepomuk, Sv. Alois i put križa, kao takodjer i Dolcieva Majka Božja i pala oltara triju Kraljeva.

U bogatoj crkvenoj riznici, uz vrlo staru sliku Majke Božje bizantinske izradbe i mnogobrojne srebrne nakite, istaknuti je relikviju sv. Eustahija u pozlaćenoj srebrnoj filigrani, skupocjeni pluvijal iz kapele mletačke porodice Morosini, turban turskog gusara Hadži Ibrahima, koji je god. 1656. poginuo u Pireju u borbi sa dobrotskim junacima braćom Markom i Jozom knezovima Ivanovićima, i napokon mnogobrojno crkveno rublje iz XVII. i XVIII. v., domaćeg i stranog porijetla, ukrašeno čipkama velike umjetničke vrijednosti.

Ostavljajući Dobrotu i susjedni Orahovac neka putnik u selu Dražin vrt svrati pažnju na zapuštenu kulu poznatog narodnog junaka Baja Pivljanina, koju je opjevao Jov. Sundečić.

Perast

Perast leži na podanku brda Sutilije (M. Casone) prama tjesnacu Verigama. U njemu je sjelo općine i kotarskog suda. Stanovništvo, na broju oko 500, bavi se pretežno pomorstvom i pripada katoličkoj i srpsko-pravoslavnoj vjeroispovjedi. U gradu se

nalazi ženski samostan u zgradi nekadašnjeg franjevačkog samostana. Tvrdjavi sv. Krsta nad gradom izgrađenoj od Mlečića spomena je XVI. v.

Postanak Perasta gubi se u daleku prošlost i sudeći po imenu siže u ilirsko doba. Politička njegova povjest podudara se sa povješću grada Kotora, s kojim je bio u uskoj vezi i ovisnosti. Dok su Turci od god. 1539. gospodarili susjednim Risnom, potom Orhovcem i Glogovcem (seoce pri vrhu brda Sutilije), ostao je Perast neprestano u mletačkoj vlasti do pada republike. Peraštani su bili republici veoma odani i istakoše se svojim junaštvom u mnogim okršajima, što je republika vodila sa polumjesecem, pak je za to, kao odlikovanje, 12 Peraštana za rata čuvalo zastavu generalnog zapovjednika mletačke flote. Buduć nezaštićen bedemima bio je i po kopnu i po moru izložen pljačkaškim napadajima susjednih Turaka. Najznatniji bio je onaj 15. maja 1654., kad Turci predvodjeni od Mehmet-age Rizvanagića napadnuše s kopna mnogobrojnom vojskom na grad. Poslije očajne borbe, u kojoj je zaglavio sam Rizvanagić, bijahu Turci odbijeni. Peraštani pripisaše pobjedu zaštiti Majke Božje, pak s toga bi ustano-

vljena zavjetna svečanost Gospe od Škrpjela, koja se i danas 15. maja slavi.

Pošto je grad osnovan na samom kršu, Peraštani su od vajkada bili upućeni na more, da tu traže izvor života. XIV. vijeka spominje se u Perastu brodogradilište. Do početka XVII. v. mjesto je bilo još neznatno, ali od tog doba počeo se pomorstvom podizati. Od druge polovice XVII. v. do pada republike Perast se nalazio na vrhuncu svog blagostanja. U doba blagostanja grad je brojio oko 1500 stanovnika, a Peraštani se osim junaštvom istakoše i kao vješti pomorci.

Putnik je već na putu za Kotor opazio posred grada veličanstven zvonik, jedan između najljepših u Dalmaciji. Izradjen je u stilu renesanse po nacrtu mletačkog arhitekta Josipa Beati pod konac XVII. v. Visok je 55 m. Zvonik je imao pripadati veličanstvenoj crkvi, kojoj se vidi izradjen samo stražnji dio. Po nacrtu istog Beati, crkva je imala biti trobrodna sa poprečnom ladjom i sa tri kupole, od kojih dvije sa strane opsegom dvaput manje od srednje; okrenuta pročeljem prema moru, imala je biti duga 40 m., a poprečna ladja 34 m. Nacrt je bio god. 1711. odobren od Andrije Tirali, a radnja se imala na trošak općine iz-

vršiti kroz dvanaest godina. Medjutim zbog nepoznatih razloga rad se odužio, a padom republike nastupio je potpuni zastoj.

U crkvi sv. Nikole, koja stoji uz zvonik i služi kao katolička župna crkva, uz bogati crkveni nakit i skupocjeno ruho spomena je vrijedan srebrni barokni križ i baldakin, koji sjeća na ispad Peraštana protiv Turaka početkom XVIII. v.

U općinskom domu, koji stoji pokraj crkve, nalazi se nekoliko portreta zaslužnih Peraštana, medj kojim autoportret slikara Peraštanina Tripa Kokoljić, tvorca slika svetišta Gospe od Škrpjela, rođena 1661. Od istog slikara potječe i slika, koja predstavlja Marka Martinovića Peraštanina, gdje na poziv Petra Velikoga drži predavanja o pomorstvu šesnaestorici ruskih bojara. U istom domu čuva se i mač za koji je tradicija, da ga je Peraštanima za njihovo junaštvo poklonio hrvatski ban Petar Zrinjski.

Na sjevernoj strani grada pri brdu nalazi se danas otkrivena i napuštena palača nadbiskupa barskog Peraštanina Andrije Zmajevića, izgradjena u drugoj polovici XVII. v. Uz palaču stoji crkva gospe Ružarija, mauzelej Andrije Zmajevića, sa svojim vitkim

osmerokutnim zvonikom. Pokraj crkve sv. Marka diže se palača knezova Smecchia, a na kraju grada ona knezova Bujović, danas knezova Visković, izgrađena god. 1687. u slogu mletačke renesance. Nekoliko časa udaljen od grada na putu za Risan nalazi se srp.-prav. manastir „Banja“, u komu se čuva starinski epitrahil sa više izvezenih slika, među kojim slike nekog župana Stroje i žene mu Jerosime.

Što Perastu osobitu znamenitost daje, to su dva otočića, što pred njim prama Verigama stoje, onaj na lijevo sv. Jurja, a onaj na desno Gospe od Škrpjela.

Na otočiću sv. Jurja dizaše se **Crkva** glasovita benediktinska opatija, **sv. Jurja** kojoj je spomena XII. v. I crkva i samostan stradali su tijekom vjekova često od gusarskih napadaja. U crkvi i pokraj nje nalaze se grobovi plemićkih peraških porodica.

Mnogo je važniji za putnika drugi otočić Gospe od Škrpjela, nazvan **Gospa od Škrpjela** tako po čudotvornoj slici Majke Božje, što se na njemu časti. Do polovice XV. v. otočiću nema spomena, jer je isti bio samo malena hrid, koja je iz mora stršila. Kad se u drugoj polovici XV. v. odlučilo na

hridi sazidati crkvicu, nastala je potreba, da se hrid u otočić pretvori. Od tog doba pak do danas pobožni Peraštani nasiplju kame-nja, tako da je današnji otočić ljudskom ru-kom stvoren.

Crkva sa zvonikom, u kojoj se čuva čudotvorna slika i koju 15. augusta posje-ćuju hiljade pobožnog naroda, gradjena je god. 1630., dočim velika kupola, koja se diže povrh glavnog oltara i koja daje nu-tarnjosti svetišta osobiti značaj, podignuta je početkom XVIII. v. u bizantinskom stilu sa primjesom renesanse.

Netom putnik stupi na vrata crkve osje-tit će, da se nalazi u istinu u jednom sve-tištu, gdje je zemski čovjek uložio sve sile uma, da ga što ljepšim predstavi. Upada u oko lijepi kontrast svijetla izmedju crkvene ladje i t. z. prezbiteriuma. Dok je ladja sla-bije osvijetljena, stoji prezbiterium sa čudo-tvornom slikom Majke Božje jače osvijetljen svijetlom, koje pada sa prozora visoke ku-pole. Udivljenja je potom vrijedan bogati na-kit cijelog svetišta, koji se sastoji iz mno-gobrojnih slika, srebrnih zavjeta i inih ures-nina. Slike, kojim su obloženi zidovi i štrop ladje, pripisuju se već spomenutom Tripu Kokoljiću, koji je pred konac XVIII. v. de-

korirao crkvu po uputama svog mecenata Nadbiskupa Andrije Zmajevića, od kojeg vjerojatno potječe raspored slika. U slikama je predstavljeno sve ono što stari i novi zavjet, crkveni oci ili profana lica donose o Mariji, u koliko je ona majka Spasitelja. Slike prikazuju utjecaj Veronesove škole, ali upogled kolorita i tehničke kompozicije nisu sve jednako dotjerane.

Dekoracija zidova crkvene ladje podijeljena je u troje. U donjem redu s desna stoji osam, a s lijeva šest slika proroka sa sibilama. Osobito je značajan izraz proroka Jeremije; dotjerani su likovi Baalama, Habakuka, Izaije, Davida, Mojsije, Abrahama, Ezekijela, Micheje i Ageja, kao takodjer i zaručnice (iz cantica canticorum), frigijske, libijske i samijske sibile. Povrh svih slika dolaze s obiju strana okviri srebrnih zavjeta (ima ih do dvije hiljade) poklonjenih od pobožnih duša za primljene milosti. U trećem redu sa desna nalaze se dvije velike slike: prikazanje Marijino i došašće Duha Svetoga, koje sjeća na utjecaj Ticijanove škole. S lijeve strane stoji 9×5 m. duga slika, koja predstavlja Marijinu smrt.

Na štropu crkvene ladje vidi se po srijedi odulja slika Assunte, koja sjeća na sličnu

Veronesa. U naokolo Assunte u 27 odijelaka različitog oblika i veličine nalaze se slike, koje predočuju prizore iz Marijina života, četiri evandjeliste, četiri crkovna naučitelja, grupe nježnih andjela, a u manjim udubinama košarice cvijeća vrlo naravno stilizovana. Svrativši još pažnju na sliku, koja resi luk na ulazu u prezbiterium i koja predočuje Marijinu slavu na nebu, upozoriti je putnika na dva manja oltara izradjena polovicom XVIII. v. od raznobojnog mramora i poklonjena od kneza Vicka Smecchia. Slika sv. Roka odava sljedbenika Tiepolove škole Frana Fontebasso.

Stupiv u prezbiterium putnik stoji pred veličanstvenim glavnim oltarom iz kararskog mramora izradjenim u Genovi god. 1796. od Antuna i Jerolima Cappelano. Na oltaru u udubini ispod mramornog baldahina stoji čudotvorna slika Majke Božje pokrivena srebrnim plaštem i okićena mnogobrojnim skupocjenim zavjetima. Slika je izradjena na cedrovoj daščici, potječe iz XIV. v. i vjerovatno je djelo Lorenza Veneziano. Na dijademu, što ovjenčava glavu, čita se u gotičkim slovima andjeoski pozdrav „Ave Maria gratiae plena“. Dva mramorna kipa sa strane: svetog Ivana Evangeliste i sv. Roka, izra-

djena su god. 1783. od mletačkog umjetnika F. Gai. Barokne slike na kupoli iz početka XVIII. v. pripadaju genovljanskoj školi.

Prije nego se putnik odijeli od ovog svetišta, koje radi svoje ljepote ne zaostaje za prvim na obalama Jadrana, neka posjeti i stan čuvara uz samu crkvu, u kome su kao u nekoj galeriji izloženi prizori, gdje je Majka Božja pritekla u pomoć svojim bogoljubnicima. Uz ostatke oružja, veriga, ulomaka brodova i drugog, prikazani su u slikama krvavi pomorski okršaji protiv Turaka i dirljiva borba bokeljskih pomoraca sa bijesnim valovima.

Risan

Perastu na sjeveru, u dnu zaliva, stoji starodrevni grad Risan. Gradu je spomena već IV. v. pr. Krista. Za doba ilirskih kraljeva Risan je predstavljao jaku tvrđavu i služio je vjerojatno ilirskim gusarima kao sigurno utočište. U ratu Rimljana sa Ilirima god. 168. stanovnici Risna dodjoše svojevoljno pod rimsko gospodstvo, i bijahu od pretora Anicija oslobođeni svake daće. Postavši kasnije „oppidum civium Romanorum“,

čiji se žitelji ubrajahu u „tribus Sergia“, grad se pope do znatne visine. Iz doba ilirskog i rimskog bilo je nadjeno nekoliko znatnih ostataka.

Stari je Risan, ili po predaji propao uslijed potresa u more, ili je vjerovatnije nastradao u doba seobe naroda. Preostali stanovnici izmijenivši vlast bizantinsku, travunjskih knezova, Nemanjića, bosansku i Mlečića, padoše god. 1539. u ruke Turaka, koji gospodovahu gradom do 1687. g., kad ga zauzeše Mlečani i ostaše u njemu do pada Republike.

Koncem VI. v. spominje se u Risnu sijelo biskupije, ali joj je u kasnija vremena nestalo traga.

Današnji Risan broji oko 1200 stanovnika, koji se većinom bave trgovinom. Iz Risna vodi kolni put u Krivošije, poznate radi ustanaka u drugoj polovici prošloga vijeka.

Prčanj

Naprotiv Dobroti, s druge strane zaliva, leži varoš Prčanj, vezan sa Kotorom takodjer kolnim putem. Na putu za Prčanj putnik će proći kroz selo Muo, u čijoj se

župnoj crkvi čuva tijelo bl. Gracije, rodom iz Mula, koji je umro god. 1508. Prčanj je bila jednom vrlo znatna i bogata varoš, kao što pokazuju mnogobrojne gospodske zgrade, koje su se uz more na podanku Vrmca u duljini od četiri kilometra nanizale. Doba cvata pada u XVIII. v. i tada je Prčanj brojio kojih 1500 stanovnika, dočim danas polovicu toga. Pučanstvo se ponajviše bavilo trgovinom po moru. Kao Peraštani bili su i Prčanjani odlikovani od mletačke republike. Na svojim brodovima prenosili su u miru i u ratu državne spise.

Između svih zgrada najljepša je župna crkva — najljepša i najveća crkva u Boki iz novijega doba. — Zasnovana je bila god. 1789. u stilu renesanse po nacrtu mletačkog arhitekta Bernardina Macaruzzi, a dovršena tek god. 1909. Krasne stepenice, koje u crkvu vode, izradjene su god. 1913. Crkva je trobrodna sa velikom kupolom nad srednjom ladjom. Glavni oltar, sa slikom Majke Božje bizantinskog sloga iz XIV. v., kao i tri Angjela na oltaru Gospe Ružarija potječu od glasovitog mletačkog kipara Iv. Morleitera.

U crkvi se čuva krasno drveno propelo, izradjeno od Ivana Marchiori, te slike: po-

klonstvo pastira od Bassana, tri Kralja i četiri Evandjeliste, koji pripadaju mletačkoj školi XIV. v. Vrlo je bogata crkvena riznica srebrnim i zlatnim uresninama, kao također svilom i zlatom izvezenim crkovnim odjećama. U riznici se čuva i srebrna posuda, koja je pripadala engleskomu pjesniku lordu Byronu.

Osim župne crkve spomena je vrijedna crkvica sv. Tome iz rimskog doba, crkva sv. Ivana, kojoj je spomena u XIII. v. i legendarna zgrada „Tri sestre“ sazidana u stilu mletačke gotike XV. v.

Prčanj je omiljelo ljetovalište Kotorana, a prije osamdesetih godina prošloga vijeka i bivših crnogorskih vladara. —

BOKA KOTORSKA
BUCHT von CATTARO
BAY of CATTARO
 1:150000

1 0 1 2 3 4 5 Km.

